

Центральноукраїнський національний технічний університет
Економічний факультет
Кафедра історії, археології, інформаційної та архівної справи

«Допущено до захисту»
Завідувач кафедри ІАІАС
доктор історичних наук,
професор
_____ Василь ОРЛИК
«_____» _____ 2021 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за другим (магістерським) рівнем вищої освіти
на тему:

**«АРХІВ П.О. КАРИШКОВСЬКОГО ЯК ДЖЕРЕЛО ДО
ВИВЧЕННЯ НУМІЗМАТИКИ ОЛЬВІЇ IV-I СТ. ДО Н.Е.»**

Виконав здобувач вищої освіти
II курсу, групи ІС 20 М (1,4)
ОПП «Інформаційна, бібліотечна
та архівна справа»
спеціальності 029 «Інформаційна
бібліотечна та архівна справа»
_____ Євген КОЛЕСНІЧЕНКО
«_____» _____ 2021 р.

Керівник роботи
д. істор. н., професор
_____ Василь ОРЛИК
«_____» _____ 2021 р.

Рецензент
кандидат історичних наук, доцент
завідувач кафедри документознавства та
методики навчання УГСП
_____ Алла ЗЛЕНКО

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ I. СТАН РОЗРОБКИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА АНТИЧНОЇ НУМІЗМАТИКИ

- 1.1. Антична нумізматика в Україні – основні напрями досліджень
- 1.2. Джерельна база та методологія
- 1.3. Особові архіви в системі сучасних нумізматичних студій

РОЗДІЛ II. ЖИТТЄВИЙ ТА НАУКОВИЙ ШЛЯХ ПЕТРА ЙОСИПОВИЧА КАРИШКОВСЬКОГО

- 2.1. Основні етапи життєпису П. Каришковського
- 2.2. Професійне становлення та нумізматичні дослідження П. Каришковського

РОЗДІЛ III. НЕВІДОМІ СТОРІНКИ НУМІЗМАТИКИ АНТИЧНОСТІ – ОСОБОВИЙ АРХІВ ЙОСИПОВИЧА КАРИШКОВСЬКОГО

- 3.1. Структура та склад наукового архіву вченого
- 3.2. Роздуми з нумізматички Ольвії IV-I ст. до н.е.

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

Перелік умовних позначень

АН	Академія наук
ДВНЗ	Державний вищий навчальний заклад
Є.К.	Євген Колесніченко
НАН	Національна академія наук
ОДУ	Одеський державний університетім. І.І. Мечнікова
РСЧА	Робоча-селянська Червона Армія
СРСР	Союз радянських соціалістичних республік
УРСР	Українська радянська соціалістична республіка

Завдання на випускню кваліфікаційну роботу (Додаток Б).

Відгук керівника ВКР (Додаток Д).

Рецензія на випускню кваліфікаційну роботу (українською та англійською мовами) (Додаток Е).

АНОТАЦІЯ

на кваліфікаційну роботу здобувача другого (магістерського) рівня вищої освіти групи ІС 20 М (1,4) ОПП «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Центральноукраїнського національного технічного університету, м. Кропивницький, 2021 р.

Колесніченко Євгена

Науковий керівник: д.і.н., професор **Орлик В.М.**

Тема випускної кваліфікаційної роботи: «**Архів П.О. Каришковського як джерело до вивчення нумізматики Ольвії IV-I ст. до н.е.**».

Мета випускної кваліфікаційної роботи: дослідити та проаналізувати науковий потенціал, структуру та вміст особового архівного фонду видатного вченого Петра Йосиповича Каришковського.

Завданнями роботи є:

- 1) визначити стан наукової розробки античної нумізматики в Україні;
- 2) окреслити джерельну базу дослідження;
- 3) скласти розширену біографію вченого;
- 4) дослідити та охарактеризувати основні етапи наукової діяльності;
- 5) визначити структуру особового архівного фонду П. Каришковського, охарактеризувати його вміст;
- 6) встановити історичну цінність та науковий потенціал особового архіву вченого, його крисність для сучасної нумізматики.

Об'єкт дослідження: студії з нумізматики Ольвії в особовому архіві професора Петра Йосиповича Каришковського.

Предмет дослідження: нумізматики та історія грошового обігу Ольвії, життєвий т творчий шлях Петра Йосиповича Каришковського.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що в роботі охарактеризовано раніше неопрацьований науковий архів – особовий фонд видатного вченого та світового знавця нумізматики Північного Причорномор'я – Петра Йосиповича Каришковського: відтворено невідомі сторінки його

життєпису; складено повний список справ із новими раніше не врахованими попередніми дослідниками; введено в науковий обіг раніше невідомі спогади про вченого; охарактеризовано структуру та вміст особового архівного фонду вченого, неаведено оцінку його інформативності та цінності для вивчення античної нумізматики в сучасній Україні.

Структура та зміст. Перший розділ присвячено визначенню ступеня наукової розробки студій з античної нумізматики в Україні з дорадянських часів до сьогодні, охарактеризовано джерельну базу дослідження та надано характеристику особовим фондам в фокусі нумізматичних студій. Другий розділ розкриває основні етапи життєпису П. Каришковського та професійне становлення та нумізматичні дослідження П. Каришковського. У третьому розділі проаналізовано структуру та склад наукового архіву П. Каришковського, опубліковані окремі роздуми з нумізматики Ольвії IV-I ст. до н.е. У висновках узагальнено результати дослідження, сформульовано підсумки, наведено оцінку наукової цінності особового фонду вченого для сучасної античної нумізматики.

Практична цінність роботи. Отримані в роботі висновки можуть бути корисними для істориків, археологів, музейних працівників та краєзнавців, бути включеними в наукові публікації, монографії, підручники із історії античного світу та нумізматики.

Випускна кваліфікаційна робота містить 105 стор., список використаних джерел та літератури складає 119 найменувань, 1 табл., 9 рис., 2 додатків.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: Петро Йосипович Каришковський, особовий архівний фонд, нумізматика Північного Причорномор'я, монети Ольвій, грошовий обіг античного світу, епістолярна спадщина, гіпсові моделі монет.

SUMMARY

for the final qualifying work written by the student of the IC 19 M (1,4) specialty 029 “Information, Library and Archives” of the Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi, 2021

Kolesnichenko Yevhen

Scientific supervisor: Dr. habil in history, professor **Orlyk V.M.**

The theme of the final qualifying work: «Archive of P.O. Karyshkovsky as a source for the study of numismatics of Olbia IV-I centuries. B.C.»

The purpose of the master's work: to investigate and analyze the scientific potential, structure and content of the personal archival fund of the famous scientist Petro Yosypovych Karyshkovsky.

The tasks of the work are:

- 1) to determine the level of the scientific development of ancient numismatics in Ukraine;
- 2) outline the sources base of the study;
- 3) to compile an extended the biography of the scientist;
- 4) to investigate and characterize the main stages of P. Karyshkovsky’s scientific activity;
- 5) to determine the structure of the personal archival fund of P. Karyshkovsky, to characterize its content;
- 6) to establish the historical value and scientific potential of the personal archive of the scientist, his usefulness for the modern numismatics.

Object of the research: the Olbian numismatics data in the personal archive of Professor Peter Yosypovich Karyshkovsky.

Subject of the research: numismatics and history of Olbia's money circulation, life and creative way of Petro Yosypovych Karyshkovsky.

The first paragraph is devoted to determining the level of the scientific development of the study of the ancient numismatics in Ukraine from pre-Soviet times to the present, describes the sources base of the study and provides a description of personal funds in the focus of the numismatic studies. The second

paragraph reveals the main stages of prof. P. Karyshkovsky's biography and professional development and numismatic research of P. Karyshkovsky. The third paragraph analyzes the structure and composition of the scientific archive of P. Karyshkovsky, publishes some reflections on the numismatics of Olbia in IV-I centuries B.C. The conclusions summarize the results of the study, formulates the results, provides an assessment of the scientific value of the personal fund of the scientist for modern ancient numismatics.

The scientific novelty of the research is that the work characterizes the previously unprocessed scientific archive – the personal fund of the outstanding scientist and world numismatist of the Northern Black Sea Coast – Prof. Peter Yosypovich Karyshkovsky: unknown pages of his biography are reproduced; a complete list of cases with new previously not taken into account by previous researchers; previously unknown memoirs about the scientist were put into scientific circulation; the structure and content of the personal archival fund of the scientist are characterized.

The practical significance of the results. The conclusions obtained in this work can be useful for historians, archaeologists, museum workers and local lore historians, be included in the scientific publications, monographs, guide books of the history of the ancient world and numismatics.

Master's thesis contains 105 pages, the list of used sources and literature is 119 positions, 1 table, 9 pictures, 2 appendices.

KEY WORDS: Petro Yosypovych Karyshkovsky, personal archival fund, numismatics of the Northern Black Sea Coast, Olbia coins, money circulation of the ancient world, epistolary heritage, plaster models of coins.

ВСТУП

Актуальність теми. Розуміння необхідності збереження культурних цінностей історичного Північного Причорномор'я усвідомилося в кінці XVIII століття – зберегти випадково знайдені старовинні монети офіційно вирішує сам князь Потьомкін. Швидко набирає обертів вивчення античної нумізматики в сучасній Україні – вивчаються історичні джерела з давнього карбування монет, вводяться в науковий обіг нові різновиди монет, складаються топографії скарбів та поодиноких знахідок, збагачуються музеї новими надходженнями. Відповідно – вивчення історії наукового та життєвого шляху видатних вчених в галузі античної нумізматики в Україні є дуже актуальним

Мета і завдання дослідження: встановити та проаналізувати науковий потенціал, структуру та вміст особового архівного фонду видатного вченого Петра Йосиповича Каришковського.

Об'єкт дослідження: студії з нумізматики Ольвії в особовому архіві професора Петра Йосиповича Каришковського.

Предмет дослідження: нумізматики та історія грошового обігу Ольвії, життєвий та творчий шлях Петра Йосиповича Каришковського.

Методи дослідження. Для розв'язання означених завдань використано комплекс взаємопов'язаних методів: структурно-логічний аналіз – для побудови логіки та структури магістерської роботи; метод історизму – з метою дослідження історії життєпису та наукової діяльності професора П. Каришковського; системного аналізу та моделювання – у процесі дослідження справ особового архівувченого.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що в роботі охарактеризовано раніше неопрацьований науковий архів – особовий фонд видатного вченого та світового знавця нумізматики Північного Причорномор'я – Петра Йосиповича Каришковського: відтворено невідомі сторінки його життєпису; складено повний список справ із новими раніше не врахованими попередніми дослідниками; введено в науковий обіг раніше невідомі спогади

про вченого; охарактеризовано структуру та вміст особового архівного фонду вченого, неаведено оцінку його інформативності та цінності для вивчення античної нумізматики в сучасній Україні.

Практичне значення дослідження. Отримані в роботі висновки модуть бути корисними для істориків, археологів, музейних працівників та краєзнавців, бути включеними в наукові публікації, монографії, підручники із історії античного світу та нумізматики.

Зміст і структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків. Перший розділ присвячено визначенню ступеня наукової розробки студій з античної нумізматики в Україні з дорадянських часів до сьогодення, охарактеризовано джерельну базу дослідження та надано характеристику особовим фондам в фокусі нумізматичних студій. Другий розділ розкриває основні етапи життєпису П. Каришковського та професійне становлення та нумізматичні дослідження П. Каришковського. У третьому розділі проаналізовано структуру та склад наукового архіву П. Каришковського, опубліковані окремі роздуми з нумізматики Ольвії IV-I ст. до н.е. У висновках узагальнено результати дослідження, сформульовано підсумки, наведено оцінку наукової цінності особового фонду вченого для сучасної античної нумізматики.

Обсяг основного тексту – 105 стор., список використаних джерел та літератури складає 119 найменувань, 1 табл., 9 рис., 2 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУЧАСНОГО СТАНУ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОКУМЕНТООБІГУ В МІСЦЕВИХ ОРГАНАХ ВЛАДИ

1.1. Антична нумізматика в Україні – основні напрями досліджень

Імовірно, однією із найперших офіційних згадок про давні монети в Тавриді можна віднести до часу активного освоєння цього регіону. У своєму наказі № 522 князь Потьомкін висловлює своє побажання, щоб кількість античних монет, які виявляють випадковим чином в регіоні примножувалась: «Рекомендую вашему превосходительству у вживанні всевітнього старання до пошуку в Тавриді скільки можливо більшого числа різних старих монет та медалей, декілька знайдених там та представлених мені давніх грошей дають привід сподіватись, що при використанні прохання вашого число їх помітним чином буде примножене. Грудня 24 дня 1786 року. Князь Потьомкін»¹.

Дослідження античної нумізматики стрімко набирає обертів у сучасній Україні. Відомим українським академіком В. Коцуром введено у науковий обіг матеріали колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»², зафіксовано нові знахідки монет Ольвії³, також інший скарб

¹ Киреенко Г. Ордера Князя Потемкина. 1786 год. Известия Таврической ученой архивной комиссии. № 4. Второе издание. Симферополь, 1897. С. 27.

² Коцур В. Нумізматичне зібрання Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Український нумізматичний щорічник. № 4. Переяслав, 2020. С. 144–164. DOI: 10.31470/2616–6275–2020–4–144–164.

³ Орлик В., Коцур В., Цыганенко Л. 2019. Клад ольвийских монет «борисфенов», найденный в Городищенском районе Черкасской области весной 2018 года. Acta Archaeologica Lodziensia, 65, 37–48. Його ж. Орлик В. Скарб ольвійських «борисфенів» із с. Яселка Очаківського району Миколаївської області. Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки: тези доповідей V-ї міжнародної науково-практичної конференції, 21–22 червня 2018 р. Меджибіж – Переяслав-Хмельницький – Кропивницький – Київ, 2018. С. 13–14.

ольвійських монет досліджено професорами М. Мельчареком та В. Орликом¹. Професором Василем Орликом приділено значну увагу також іншим проблемним аспектам античної нумізматики в Україні, зокрема: новим знахідкам кізікінів, монет Мітрідата Євпатора та уточнення до питання існування грошового обігу на території Дніпровського правобережного лісостепу (V – I ст. до н.е.)².

Про передавання античних монет до музею «Київська фортеця» опубліковано Андрієм Бойко-Гагаріним як дарувальником монет спільно із хранителем ондів та автором експозиції частини залів музею Оленою Дацюк³. Про збагачення музейних фондів лабораторії археологічних досліджень при кафедрі історії та культури України ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» монетами давньої Ольвії повідомлено відомим дослідником історії Київщини та Переяславського району – Олександром Колибенко⁴, ще одну монету Римської імперії випадково знайдено на території скансену «Музею народної

¹ Mielczarek, M., & Orlyk, V. (2019). New find of Olbian coins. Tarashcha district, Kyiv region, Ukraine. *Skhidnoievropeyskiy Istorychniy Visnyk [East European Historical Bulletin]*, 13, 33–39. doi: 10.24919/2519-058x.13.190763

² Орлик В. Знахідка кизікіні-гекти в середині 90-х років XX ст. поблизу с. Парутине. *Studia I Materialy «Forum Numizmatyczne»*. № 4. Białystok, 2020. S. 5–15. Його ж. Орлик В.М. До питання існування грошового обігу на території Дніпровського правобережного лісостепу (V – I ст. до н.е.). Історія, археологія, інформаційна, бібліотечна та архівна справа: актуальні проблеми науки та освіти: тези доповідей I Міжнародної наукової конференції, 13 травня 2020 р. Кропивницький, 2020. С. 9–13. Його ж. Орлик В. Знахідки в басейні р. Тясмину мідних монет Ольвії з Деметрою та «істрійським» варіантом міської емблеми. *Український нумізматичний щорічник*. № 4. Переяслав, 2020. С. 5–42. DOI: 10.31470/2616-6275-2020-4-5-13. Його ж. Орлик В. Знахідки монет Понтійської держави Мітрідата Євпатора на території Дніпровського Правобережного Лісостепу / В. Орлик. *Український історичний журнал*. 2020. Число 6. С. 93. Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2020_6_10

³ Дацюк О., Бойко-Гагарін А. Нові надходження до НІАМ «Київська фортеця» – монети Ольвії, Істрії та Ніконію. Проблеми і перспективи нумізматики Античної та Римської доби на теренах Південно-Східної Європи: тези доповідей I Міжнародного фахового семінару, присвяченого пам'яті В. О. Анохіна, 26 вересня 2019 року. Меджибіж-Кропивницький-Переяслав, 2020. С. 20–22.

⁴ Колибенко О., Колибенко О. Знахідки ольвійських монет на Переяславщині. Збірник праць IV Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми нумізматики в системі допоміжних історичних дисциплін». 22–23 червня 2016 р. Кіровоград-Київ-Переяслав-Хмельницький, 2016. С. 18–21.

архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини», про що повідомлено місцевими археологами в науковому повідомленні¹.

Монети античного Херсонесу опубліковано в одному з провідних наукових журналів часів СРСР Н. Грандмезоном, в тому ж науковому збірнику відомим дослідником Г. Голенко опубліковано скарб 1970 року, який дозволив виявити нові невідомі аспекти нумізматики та грошового обігу Боспорського царства².

На початку ХХ століття антична нумізMATИКА вже мала певний вагомий доробок, але накопичений матеріал вимагав термінової каталогізації та систематизації. На допомогу музейним працівникам та колекціонерам, дослідникам старовини в нагоді стали перші каталоги приватних колекцій. Таким є опис колекції П. Бурачкова, складений відомим нумізматом А. Бертъе-Делагардом у 1907 році³. Опис колекції містить інтерпретацію легенд обох сторін монет та вказівки на вагу з ілюстраціями намонети Ольвії, Тіри, Керкінітиди, Херсонесу, Пантікапею та інших. Цінними в каталозі є подані написи легенд та диферентів, що є актуальними також і для сучасних нумізматичних студій, також не рідко в каталозі пожаються свідчення про антикварні підробки та покликання на публікації монет.

Важливим напрямком у вивченні нумізматики будь-якого періоду є публікація та вивчення музейних колекцій – їх складу, історії поповнення та основних джерел надходжень, а також публікацій каталогів музеїв. Цінним в вказаному контексті є каталог М. Абрамзона⁴ із публікацією монет із колекції Керченського історико-культурного заповідника, який вміщує у другій частині античні монети.

¹ Прядко О., Юрченко О. Нові знахідки римських монет на Переяславщині. Ніжинська Старовина. Серія Памяткознавство Північно–Східного регіону України. № 9. Випуск 24 (27). Ніжин–Київ, 2017. С. 84–91.

² Грандмезон Н.Н. Свинцовые монеты Херсонеса. Нумизматика и эпиграфика. Том XII. Киев, 1978. С. 41–45.

³ Бертъе–Делагард А.Л. Поправки общего каталога монет П.О. Бурчакова. Москва, 1907. 36 с.

⁴ Абрамзон М.Г., Иванина О.А. Античные монеты из собрания Керченского историко–культурного заповедника. Часть II. Киев: Мистецтво, 2010. 142 с.

Окрім публікацій музейних колекцій не рідко античні монети згадуються в публікаціях, присвячених рухомим пам'яткам античності в тому чи іншому регіоні. Таким є опис предметів давнини Сарматів та Скіфів складений відомим класиком нумізматики імперського періоду графом І. Толстим "Русские древности в памятниках искусства. Выпуск второй. Древности Скифо-Сарматские"¹. Описуючи степи та сцени із життя скіфів, використовуючи настінні малюнки, зображальні елементи на карбованих золотих елементах прикрас одягу, елементи оздоблення ювелірних прикрас, автори також наводять в якості прикладів монети Керкінітіди із зображенням сидячого скіфа, а також золоті боспорські статери царя Раскупоріда I, демонструючи наявність на них портретів не лише скіфського царя, а і римського імператора. Викликає цікавість подане в роботі зображенні монети Раскупоріда II із зображенням на аверсі царя із підкореними полоненими, на яких цар опирається ногою, а на реверсі символічно подано зображення богині перемоги Ніки вліво із вінком.

Найбільша наукова активність Василя Ляскоронського припадає на рубіж XIX та XX століття. Так, у 1901 р. вченим було опубліковано ґрунтовну працю про знахідки римських монет у Середньому Подніпров'ї², а у 1927 р. опубліковано нові монетні знахідки на Київщині³. Досі неопублікованою зберігається в Бібліотеці ім. М. Максимовича рукопис вченого 1927 року про обіг римських монет в Південній Русі помітками автора⁴.

Значного розголосу набув унікальний скарб стародавніх монет, виявлений у передмісті Києва – історичній Оболоні, виявлений 1876 р. в садибі Магуріна. Цей скарб згаданий зведених топографіях, його також відмічено в працях В.

¹ Толстой И., Кондаков Н. Русские древности в памятниках искусства. Выпуск второй. Древности Скифо–Сарматские с 147–ю рисунками в тексте. Санкт–Петербург, 1889. 164 с.

² Ляскоронский В.Г. Находки римских монет в области среднего Поднепровья. Труды одиннадцатого археологического съезда в Киеве. 1899. Том I. Москва, 1901. С. 458.

³ Ляскоронський В.В. Римські монети, які знайдено на території м. Києва. Український музей. Т. 1. Київ, 1927. С. 30.

⁴ Ляскоронський В.В. Римская монета в пределах Южной Руси и в соседних с нею землях. Рукопись. Киев, 1927. Библиотека ім. Максимовича. Инв № 182989.

Ляскоронського¹, В. Антоновича², М. Біляшівського³, М.Брачевського⁴, В.Кропоткіна⁵, О.Белої⁶, В. Орлика та А. Шостоपालа⁷.

У 1959 році А. Гілевич опубліковано результати розкопок на території горожища Херсонесу з сезону 1950 року, під час якого виявлено численні знахідки античних монет різних емітентів, номіналів, років карбування, правителів та монетних дворів⁸.

Обовязковими практично для будь-якого дослідження є топографічні праці, опубліковані відомими дослідниками античної нумізматики М. Брайчевським у 1959 році та В. Кропоткіним у 1961 році. У 2000 році опубліковано доповнення попередніх досліджень В. Кропоткіна, де описано нові знахідки античних монет, виявлених вченим з різних джерел⁹.

У 1970-1980-х рр. центр уваги дослідників на топографії знахідок пізньоримських монет перемістився на Одеську область. – вводяться в науковий обіг як знахідки, зафіксовані місцевими дослідниками, отримані від місцевих жителів, а також передані до музею монет і скарбів. Робота

¹ Ляскоронский В.Г. Находки римских монет в области среднего Поднепровья. Труды одиннадцатого археологического съезда в Киеве. 1899. Том I. Москва, 1901. С. 459. Його ж. Ляскоронский В.Г. Римські монети; які знайдено на території м. Києва. Київ, 1927. С. 3.

² Антонович В. Описание Киевского клада, содержащего римские монеты III и IV столетия. Москва, 1878. 6 с.

³ Беляшевский Н. Монетные клады Киевской губернии. Киев, 1889. С.26 – 34.

⁴ Брайчевский М.Ю. К вопросу о происхождении Оболонского клада. КСИИМК. Москва, 1956. С. 59–64. № 250.

⁵ Кропоткин В.В. Клады римских монет на территории СССР. Москва, 1961. С. 59. № 466.

⁶ Белая О. Архівні джерела про монетні скарби Києва. Пам'ятки. Археографічний щорічник. № 14. Київ, 2013. С. 190–191. Її ж. Белая О.М., Распутіна Л.А. Каталог монетних знахідок Київщини. Київ: Логос, 2020. С. 9–10. № 17.

⁷ Орлик В., Шостопал А. Нумізматичні свідчення зв'язків населення дніпровського правобережного лісостепу з Римською та Візантійською імперіями у IV–VIII. Forum Numizmatyczne. Studia i materiały. No 5. Białystok, 2021. S. 20. № 1.

⁸ Гилевич А.М. Монеты из раскопок в Херсонесе в 1950 году. Херсонесский сборник. Выпуск 5. Севастополь, 1959. С. 191–205.

⁹ Кропоткин В.В. Дополнение к списку находок римских монет. Stratum Plus. № 6. Кишинев, 2000. С. 25. № 1760.

П. Каришковського присвячена неопублікованим знахідкам монет часів Римської імперії на Одещині¹.

Надзвичайно важливими для введення в науковий обіг є описи скарбів, на особливу увагу заслуговують скарби із колекцій державних та приватних музеїв². У 1982 р. під час археологічної експедиції Інституту археології АН УРСР під керівництвом А.В. Гудкова був знайдений скарб срібних монет у кількості 93 одиниці, нагромадження виявлено співробітником М. Фокєєвим. До депозиту монети входили 93 монети Констанція II, переважно карбовані на різних монетних дворах Константинополя. Нині комплекс знаходиться у колекції Одеського археологічного музею, його дослідила О. Столярик у 1986 році³.

Знахідки протягом 2011-2013 років монет Риму в Криму опубліковано дослідником А. Коршенко⁴. Окремі згадки про знахідки монет на Київщині вивчає Ольга Белая⁵, по смертню у спільному авторстві на базі напрацювань вченої каталог знахідок публікує її Л. Распутіна⁶.

Наукові розвідки дослідників також часто фокусувались навколо окремих регіонів: Кирила Мизгіна на Волині⁷ та Слобожагщині⁸, знахідки з Прикарпаття

¹ Карышковский П.О. Находки позднеримских и византийских монет в Одесской области. Материалы по археологии Северного Причерноморья: Сб. научн. тр. Вып. 7. Одесса, 1971. С. 83–84.

² Коцур В. Історіографія українського скарбознавства. Український нумізматичний орієнтир. № 1. Переяслав–Хмельницький, 2017. С. 15–32. DOI <https://doi.org/10.31470/2616-6275-2017-1-15-32>.

³ Столярик Е.С. Клад римских серебряных монет IV в. из с. Холмское Одесской области. Византийский временник. Том 47 (92). 1986. С. 219–221.

⁴ Коршенко А.Н. Крымские клады позднеримских монет. Нумизматика и эпиграфика. Том XVIII. М.: Памятники исторической мысли. 2011. С. 108–135. Його ж. Коршенко А.Н. Новый клад позднеримских монет из Юго–Западного Крыма. V Международный Византийский семинар ΧΕΡΣΩΝΟΣ ΘΕΜΑΤΑ: «империя» и «полис». Севастополь, 2013. С. 31–32.

⁵ Белая О. Архівні джерела про монетні скарби Києва. Пам'ятки. Археографічний щорічник. № 14. Київ, 2013. С. 190–191..

⁶ Белая О.М., Распутіна Л.А. Каталог монетних знахідок Київщини. Київ: Логос, 2020. 75 с.

⁷ Мизгін К.В. Знахідки римських монет на Волині: основні категорії та особливості розповсюдження (до проблеми регіонального вивчення). Археологія і давня історія України, 2019, Вип. 1 (30). С. 34.

⁸ Мызгин К.В. К карте находок античных монет на Харьковщине (из научного архива Б. П. Зайцева). Древности. 2014–2015. С. 276–287.

доктром історичних наук Ліаною Вакуленко¹, античні монети на Черкащині опубліковано Анатолієм Шестоपालом², доповнивши свої спостереження новими знахідками спільно із В.Орликом³.

Публікації **окремих знахідок** монет під час офіційних археологічних розвідок введено в науковий обіг археологами: А. Гілевич з пошуків в Херсонесі⁴, Вадимом Білявцем разом із Віталієм Сідаровичем⁵ в Білорусі, знахідки Полісся – М. Ф. Біляшівський⁶, Волині – В. Б. Антонович⁷, Північного Причорномор'я – В. Гошкевич⁸, а також нові знахідки монет введено в обіг в публікаціях В.Кокожару⁹ та Олексія Комара¹⁰. Знахідки монет Риму в Одеській області за результатами археологічних досліджень опубліковано І. Бруяко, І.Корпусовою, Л.Носовою та Д.Яновим¹¹.

Цікавість до нумізматики античного Північного Причорномор'я із новими потужностями виникає в незалежній Україні. Варто акцентувати увагу на тому факті, що із початком використання приватними особами точних пристроїв для пошуку металів у землі розпочинається нова епоха, яка дала дослідникам

¹ Вакуленко Л.В. Знахідки римських монет у Прикарпатті та питання грошового обігу. Археологія і давня історія України. Випуск 4. Київ, 2010. С. 104.

² Шестопал А. В. Скарби Черкащини. Черкаси: Вид. Андрощук П. С., 2007. 120 с.

³ Орлик В., Шестопал А. Нумізматичні свідчення зв'язків населення дніпровського правобережного лісостепу з Римською та Візантійською імперіями у IV–VIII. Forum Numizmatyczne. Studia i materiały. No 5. Białystok, 2021. S. 17–31.

⁴ Гілевич А.М. Монеты из раскопок в Херсонесе в 1950 году. Херсонесский сборник. Выпуск 5. Севастополь, 1959. С. 191–205.

⁵ Белявец В.Г., Сідаровіч В.М. Рымская манеты з селішча Мерчыцы–2 Пінскага раёна. Тэзісы дакладаў Трэція навуковых чытанні памяці прафесара Валянціна Наумавіча Рабцэвіча (1934–2008). Мінск, 16–18 мая 2018 г. Мінск: БДУ, 2018. С. 11–12.

⁶ Беляшевский Н. Ф. Монетные клады Киевской губернии / Н. Ф. Беляшевский. Киев, 1889.

⁷ Антонович В. Б. Археологическая карта Волынской губернии / В. Б. Антонович. Москва: «Типография Г. Лиснера и А. Грешеля», 1900. 140 с. + карты.

⁸ Гошкевич В. И. Клады и древности Херсонской губернии. Книга первая с художественными иллюстрациями / В. И. Гошкевич. Херсон: «Типография Юга», 1903. 171 с. з табл.

⁹ Кокожару В.М. Новые монетные находки римского времени в окрестностях города Рени на Дунае. Тезисы докладов Международной конференции. Проблемы скифо–сарматской археологии Северного Причерноморья. Том II. Запорожье, 1994. С. 86.

¹⁰ Комар А.В. Погребение кочевника нач.VIII в. У села Журавлиха в Среднем Поднепровье. Степи Евразии в эпоху средневековья: Зб. Наук. Пр. 2006 . Т.5. С.403 – 412.

¹¹ Бруяко И.В., Кокоржицкая Т.Н., Носова Л.В., Янов Д.М. Новые монетные находки из раскопок городища Каргал / Орловка 2010–2016 гг. Записки отдела нумизматики и торевтики Одесского археологического музея. Часть III. Одесса: Ирбис, 2017. С. 51–61. № 10, № 11.

величезні кількості нового нумізматичного матеріалу, про які класики нумізматичної думки не могли і мріяти. Щороку в Україні кількість публікацій античних монет більшується, натомість джерело їх походження складають результати несанкціонованих аматорських пошуків монет за допомогою металодетекторів. Як зазначає академік, доктор історичних наук, професор Віктор Петрович Коцур, результати несанкціонованих археологічних пошуків все ж можуть мати вагому наукову корисність, не виводячи поща увагою той факт, що вагма частина археологічного контексту вже навечно втрачена. Не маємо жодного сумніву із позицією Віктора Петровича в тому, що такі монети все ще придатні для вивчення їх типології та технологій карбування, вивчення складу хімічного елементного склад металу, що дозволяє робити висновки щодо економічних особливостей розвитку емітента в час карбування монети¹.

Більшість знахідок античних монет введені нумізматами в науковий обіг, відноситься до знайдених у XIX ст., лише про частину з яких збереглися відомості про їх передачу до музейних колекцій. Згодом майже ті ж опубліковані знахідки були знову введені в науковий обіг, перевидані в різних топографіях знахідок, дещо доповнені новими знахідками монет античності. Слід також зазначити, що більшість описів до знахідок містить достатньо скорочену та стислу інформацію, відсутні описи монет, вказівка на їх різновиди, переважно із зазначенням емітента, номіналу, рідше – передається легенда. Прикрим фактом є надходження сильно пошкоджених монет, ідентифікація яких стає можливою лише приблизно, а в топографіях звітів, виявлено досить значну кількість.

На території України відомі також знахідки античних монет, вивченням знахідок давніх тезаврацій та феномену заховування скарбів вивчає скарбознавство². Найвідомішими скарбами та знахідками монет, які були опубліковані рядом авторів і згадуються в численних науково-популярних

¹ Kotsur V. Methodological issues of modern numismatic research: materials of «black» archeology and scientific research. *Studia I Materialy «Forum Numizmatyczne, Pieniadz I Mennice»*. № 1. Bialystok, 2016. S. 5–9.

² Коцур В.П. Історіографія українського карбознавства.

виданнях, є скарб із села Ласки, скарб римських монет з історичної Оболоні, знахідка в Успенському та Видубецькі собори в Києві. Практично в кожній топографічній компіляції та всіх складених археологічних картах нумізматів протягом ХХ століття – ставши таким чином класичними скарбами. Слід також зазначити, що після ґрунтовних і об’ємних публікацій топографічних звітів про знахідки давніх монет, опублікованих за радянських часів, час від часу доповнених новими знахідками, в сучасній українській нумізматиці вчені публікують знахідки, виявлені під час офіційних археологічних та непрофесійних пошуків і випадкові знахідки. На сучасному етапі вивчення даної проблематики виникла необхідність складання повної топографічної карти знахідок римських монет IV – поч. V ст. з їх аналізом отримати висновки щодо поширення та існування цих монет в Україні.

У період незалежності України увагу до вітчизняних скарбницьких комплексів окремих регіонів приділяли й іноземні дослідники – топографію знахідок монет Боспорського царства опублікували М. Абрамзон та Н. Фролова¹. Не оминули нумізмати і скарбницькі запаси монет Північного Причорномор’я: скарб вотивних монет дельфінів видав польський нумізмат Л. Моравицький².

Одеський національний університет ім. І. Мечнікова є відомою освітньою та науковою інституцією в Україні та Центральній Європі, у закладі склались стійкі традиції із поглибленого вивчення історії доби Античності, з лав університету вийшло не одне покоління відомих дослідників. Одним із найвідоміших вчених, який все професійне життя присвятив Одеському університету був професор Петро Йосипович Каришковський (1921-1988). До широкого кола зацікавлень вченого особливе місце займала нумізматика Північного Причорномор’я та антична епіграфіка. Науковий доробок вченого

¹Абрамзон М. Г. Корпус боспорских кладов античных монет / М. Г. Абрамзон, Н. А. Фролова. Том. I (1834–2005). Симферополь–Керчь, 2007–2008. 721 с.

²Morawiecki L. Skarb «delfinow» zNikolajewa / L. Morawiecki. Матеріали конференції [«Грошовий обіг і банківська справа в Україні: минуле та сучасність»] (Львів, 14–15 травня 2005 р.). Львів, 2005. С. 9–15.

створив основу вивчення античної нумізматики в Україні, праці вченого високо актуальні і в наш час.

1.2. Джерельна база та методологія

Найбільш вдалою характеристикою джерел є робота, розроблена авторським колективом на чолі з професором Я. Калакурою. Таким чином, типологія та спосіб кодування та відтворення інформації визначають: матеріальні, письмові, усні, образні, звукові, поведінкові та загальноприйняті джерела. За змістом включає: соціально-економічні, політичні, правові, культурні та релігійні джерела. За походженням: особисті, колективні та за фондоутворювачем¹. Вагомий потенціал **матеріалів архівів** відмічений більшістю професійних вчених².

Вагомий науковий потенціал містять зібрання державних бібліотек історичного профілю. Основним джерелом вказаної роботи є **особовий архівний фонд Петра Йосиповича Каришковського**³, переданий співробітниками кафедри Одеського національного університету ім. І.І.Мечнікова до Одеської наукової бібліотеки.

Памятки епіграфіки та предмети нумізматики представлені в архіві вченого у вигляді зображальних джерел – **фотографій** (Рис. 1). До зображальних джерел можна також віднести виконані власноруч Петром Йосиповичем **контурні абрис монет** та їх замальовки. Так, в листі до Петра Йосиповича від учаника археологічної експедиції в Полтавській області повідомляється про перегляд приватної колекції зібраних під час розливу Кременчуцького водовховища археологічних предметів, що перебувають в

¹ Калакура Я.С., Войцехівська І.Н. Історичне джерелознавство. Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ: Либідь, 2002. 488 с.

² Орлик В.М., Орлик С.В. Теоретико–методологічні та джерелознавчі проблеми економічної історії України. Універсум історії та археології. 2019. Том. 2 (27). Вип 2. Дніпро. С. 5–27.

³ Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський–Ікар.

зібранні В.Е. Баранова, мешканця Глобинського району Полтавщини. В листі повідомлялось, що в цій колекції є монети Північного Причорномор'я, які вдалось виявити на Полтавщині, до листа також додано малюнок монети, виконаний автором листа (Рис. 2), із долаванням коментарів: «/.../ я дізнався, що він знайшов на скіфському поселенні у п.м.т. Градижськ Глобинського району декілька пантікапейських монет і ольвійських. Серед ольвійських монет з дельфінчика і одна монета із зображенням голови та лука. Замальовки колекціонера я надсилаю Вам. На жаль, він продав їх іншому колекціонеру Олегу Рябусі з того самого міста. Зараз цей Рябуха знаходиться у Армії і я не зміг подивитись на його монети. Можливо, Вам знадобляться ці свідчення для картографування знахідок ольвійських монет»¹.

Неодмінною складовою національного бібліотечного фонду є **періодична преса** – газети². Наводячи класифікацію джерел, Я. Калакурою охарактеризовано газетні видання як такі, що: «<...> є основним носієм інформації, особливо з новітньої історії»³. Періодична преса посиляється на письмові джерела, які містять різноманітні повідомлення про появу фальшивих монет, викриття та затримання фальшивомонетників, відмінні риси фальшивих грошей, покарання злочинців тощо. У своєму дослідженні ми використовували газети, які були в особистому фонді Петра Йосиповича, які він зберігав серед своїх діловодств. У складі рукописних та машинописних документів справ фонду трапляються також **періодичні видання**, в яких опубліковано статті вченого та некрологи в його пам'ять. В складі фонду також присутні поштові картки із видами античних міст, зокрма в Справі 58 збережено поштову картку

¹ Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Карішковський–Ікар. Картон 9. Одиниця зберігання 55. Листи до П.Карішковського, кореспонденти: Б.А. Шрамко, И. Никулица, М. Руссев та ін. Арк. 62.

² Носкіна Н.М., Білименко Л.А. Актуальні питання збереження й використання газетних фондів. Тези доповідей. V Міжнародна науково–практична конференція «Проблеми збереження, консервації, реставрації та експертизи музейних пам'яток». 23–27 травня 2005 р. Київ, 2005. С. 235–236.

³ Калакура Я.С., Войцехівська І.Н. Історичне джерелознавство. Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ: Либідь, 2002. С. 111.

із фоторафією античного Херсонесу, тобто в особовому фонді наявні також **філокартичні матеріали** як зображальні джерела¹.

Так, у випуску газети «За наукові кадри» за 25 листопада 1988 року опубліковано вірш Петра Йосиповича «Березанські сонети», також на сторінках номеру містять відомості про відвідування одеськими студентами музею в Києво-Печерській Лаврі, а також публікація унікальної фотографії для створення Музею розвитку Комрадмолу на Одещині².

Однією із тем, яку вчений вивчав паралельно і нумізматикою, була **епіграіка**, в ході наукових розвідок якої вченим досліджувались написи на кераміці та каменях (Рис. 3). Однієї із архівних справ фонду є листи Петра Йосиповича до дружини – **епістолярна спадщина**, а також мемуари та вірші³.

Найбільш інформативним джерелом у нумізматичних студіях є самі монети⁴. Основними в дослідженні історії грошового обігу та вимвченню монет **нумізматичні та боністичні джерела** які визначені професоркою С. Орлик⁵. Для наглядного виивчення відвідувачами університетського музею та в якості наочного матеріалу для студентів в музею представлені автентичні монети, які відповідно до класифікації джерел визначаються як **нумізматичні джерела**.

Високим ступенем автентичності характеризуються предмети нумізматики та боністики, що зберігаються у **фондах державних музеїв**⁶. Музеї збирають,

¹ Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Карішковський–Ікар. Картон 9. Одиниця зберігання 58. Особисте листування, листи до дружини. Арк. 1.

² Карышковский П.О. Березанские сонеты. За наукові кадри. № 36 (1729). 25 листопада 1988. Одеса, 1988. С. 4.

³ Карышковский П.О. Сонет 3. Вечерняя Одесса. № 64 (4699). 18 марта 1989 года.

⁴ Калакура Я.С., Войцехівська І.Н. Історичне джерелознавство. Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ: Либідь, 2002. С. 176.

⁵ Орлик С.В. Нумізматичні та боністичні джерела дослідження історії грошового обігу в Галичині й Буковині під час російської окупації в роки Першої Світової війни. Актуальні проблеми нумізматики в системі спеціальних галузей історичної науки: тези доповідей V Міжнародної науково–практичної конференції, 21–22 червня 2018 р. Меджибіж – Переяслав–Хмельницький – Кропивницький – Київ, 2018. С. 139–142.

⁶ Ковальчук Є.І. Музей як джерельна база в профільних і музеєзнавчих дослідженнях. Збірник наукових праць «Могилянські читання 2015». До 90–річчя Національного Києво–Печерського історико–культурного заповідника. Київ, 2016. С. 421.

зберігають, вивчають і пропагують старожитності. Збираючи матеріали, які всебічно висвітлюють історію краю, музеї регулярно збирають свідчення історичного минулого для подальшого вивчення та експонування з метою популяризації особливостей населення історичного ареалу.

Для збереження пам'яті про видатного одеського вченого в Одеський національний університет ім. І. Мечнікова за сприяння кафедри всесвітньої історії, родичів вченого, меценатів та містян було створено музей – **«Нумізматична колекція професора Петра Йосиповича Каришковського»** (Рис. 4-7). Перша вітрина оповідає про науковий доробок Петра Йосиповича та вміщує опубліковані ним друковані наукові праці, а також демонструє наукові збірники, які вшановують пам'ять вченого – публікації наукових конференцій Читань пам'яті вченого, опублікованих у науковому збірнику "Стародавнє Причорномор'я". Окрасою стенду із науковими публікаціями є також збірка віршів Петра Йосиповича, опублікована у 2015 року його Родиною та презентована нумізматичній спільноті. Окремі сонети вченого розміщені також на центральному банері, який окреслює віхи життя та творчості вченого, демонструє античні монети Ольвії, Тіри, Пантікапею та Херсонесу, вивченню яким вчений присвятив низку своїх ґрунтовних праць.

Знаковим в експозиції музею є також плакат афіша із оголошенням про лекцію вченого, присвячену цілому циклу наукових лекцій із таких тематик: загадки Атлантиди; завоювання Трої; світ Геродота; слідами Олександра Македонського; таємниці народу етрусків; народження та занепад Римської імперії;

Професору Петру Йосиповичу Каришковському довелося жити у час, коли рівень розвитку цифрових технологій був значно нижчий за сьогоденний – людство не уявляло собі можливостей фотографування на мобільні телефони та графічної обробки зображень в редакторах, поширення їх мережею Інтернет. Вчені покоління Петра Йосиповича для фіксації зображень монет, з яких потім складались типологічні каталоги, вивчалась метрологія та стилістика – виготовляли **копії у виглядів гіпсових зливків** в натуральний розмір та

величину. Для отримання такого гіпсового зліпка однієї сторони потрібно було спершу виконати форму із фольги, обережно притискаючи рельєфні частини монети до тонкого шару металу. Подальше заливка рідкого гіпсу створювало модель і алюмінієва формочка дозволяла зробити значну кількість таких моделей для власного наукового архіву та для пересилання колегам, в тому числі за кордон. До речі, у науковому архіві гіпсових моделей Петра Йосиповича наявні зліпки із монет, що зберігають навіть в Британському музеї, що наглядно демонструє рівень міжнародного визнання вченого. Загалом, збережені співробітниками кафедри гіпсові зліпки із особистого наукового архіву Петра Йосиповича і складають основу експозиції музею – зліпки розміщено в вітринах із підсвітленням. Привертає увагу повністю зафіксований гіпсовими моделями "Дороцький" скарб монет Тіри IV століття до н.е., а також зліпки золотих рідкісних монет Боспору. Ще однією перлиною музею є особистий мюнц-кабінет вченого, в якому зберігались гіпсові моделі – елемент меблів для зберігання наукового архіву викликає неабияку зацікавленість у студентів. Із музейної точки зору цікавим є також той факт, що своєрідними музейними предметами стали і ємності в яких вченим зберігались значна частина зліпків – металеві коробочки для супового бульйону, картонні коробки для сигарет та сигар 1950-1960-х років, які також у відмінному стані збереженості і є свідками епохи вченого.

Отже, основним джерелом написання цієї роботи є особовий архів Петра Йосиповича Каришковського, переданий Одеський державним університетом до Одеської наукової бібліотеки і заархівований окремими справами. В архіві окрім рукописних та машинописних матеріалів присутні газети та поштові картки, епістолярна спадщина вченого, контурні абриси монет від кореспондентів з листування і т.п. Для збереження пам'яті про видатного одеського вченого в Одеський національний університет ім. І. Мечнікова за сприяння кафедри всесвітньої історії, родичів вченого, меценатів та містян було створено музей – «Нумізматична колекція професора Петра Йосиповича Каришковського». Професору Петру Йосиповичу Каришковському довелось

жити у час, коли рівень розвитку цифрових технологій був значно нижчий за сьогоднішній – людство не уявляло собі можливостей фотографування на мобільні телефони та графічної обробки зображень в редакторах, поширення їх мережею Інтернет. Вчені покоління Петра Йосиповича для фіксації зображень монет, з яких потім складались типологічні каталоги, вивчалась метрологія та стилістика – виготовляли копії у виглядів гіпсових злиwkів в натуральний розмір та величину, які стали надзвичайно цінним та інформативним джерелом з вивчення типології та вагових характеристик монет, а також частково – історії науки і техніки, методик наукового вивчення минулих епох.

1.3. Особові архіви в системі сучасних нумізматичних студій

Важливе місце серед системи наукових студій займають праці, присвячені історії становлення галузі, життя та творчості та наукової діяльності видатних дослідників та представників цього напрямку. Історія нумізматичних досліджень в Україні має свою глибоку та виїмкову історію, зароджуючись ще у ХІХ столітті. Звісно, науковий внесок та життя фундаторів археології, нумізматики та музейної справи в Україні на загал та по різних містах не виходить поза межі наукових пошуків істориків та молодих дослідників. Так, М. Домбровською проведено дослідження наукової спадщини та життя одного з перших професійних археологів в Україні чеського походження, першого зберігача колекції сьогоденного Національного музею історії України та першовідкривача культури Кукутени-Трипілля – Вікентія Вікентійовича Хвойки, розглянувши життя та творчість вченого археолога в контексті державотворення України¹.

Наукова увага до життя та творчості попередників можлива лише за рахунок дбайливого ставлення до збереження особових архівів та приватних речей вчених, музеєфікації наукового доробку та рукописів, передаванню родинних архівів до музеїв. Надалі відповідним чином заархівовані особові фонди стають об'єктом вивчення дослідників майбутнього, не рідко між часом архівування фонду та його вивчення проодить досить малий проміжок часу. Так, наприклад, вивченню особових бібліотек та архівів присвячені праці дослідників ще у ХІХ столітті. Відмітимо найбільш цікаві праці із напрямку особових досліджень, ґрунтовані на родинних, особових архівах та приватних бібліотеках вчених з різних галузей суспільного життя та наук, що збережено в Одеській обласній універсальній науковій бібліотеці, що є максимально дотихним до регіону життя та діяльності також П. Каришковського. Серед

¹ Домбровська Л.Ф. Українське державотворення: внесок першовідкривача Трипільської культури В. Хвойки в українську історико-культурну спадщину. Розвиток українського туризму як засіб подолання кризових наслідків. Матеріали VI Міжрегіональної науково-практичної конференції ОІ МАУП, 11 листопада 2010 року. Одеса, 2010. С. 221–230.

таких праць варто відмітити публікацію С. Аваліані особових паперів професора А. Назімова, публіковане в Одесі у 1911 році¹, дослідником А. Кочубинським описано рукописи В. Григоровича, будучи опублікованими у Москві ще 1876 року², в тому ж році побачила світ публікація особового архіву князя Оболенського-Неделінського-Мелецького³, також відомим дослідником історії Київщини М. Петровим описано рукописні збірки, збережені в Києві⁴, не обійшли увагою дослідники також введення в науковий обіг старовинних особових зокументів із музейних колекцій, зокрема у 1900 році опубліковано працю із описами архіву музею П. Щукіна⁵. Не складали виняток і випадки, коли особові архіви досліджувались безпосередньо їхніми владниками, як, наприклад, А. Тітовим введено в науковий обіг і описано словянські рукописи, які збережено в його приватній збірці, що введено в науковий обіг ним самим як членом кореспондентом товариства Любителів старовинної письменності у 1900 та 1901 році⁶. Бібліотеку та особовий архів Олексія Захаровича Попільницького досліджено та введено в науковий обіг Л. Дениско⁷.

При наведенні характеристики досліджень особових архівів та вивчення життя та наукової діяльності відомих вчених, нам також важливо відмітити праці подібного характеру, пов'язані із вивченням історії Півдня України та безпосередньо **Одещини**. Так, дослідником В. Хмарським введено в науковий обіг працю, яка присвячена сторінкам з діяльності відомого київського вченого Володимира Боніфатієвича Антоновича, яка пов'язана із діяльністю Одеського

¹ Авалиани С.Л. Бумаги профессора А.Е. Назимова. Одесса, 1911. 94 с.

² Кочубинский А. Рукописи В.И. Григоровича. М., 1879 60 с.

³ Хроника недавней старины. Из архива князя Оболенского–Неделинского–Мелецкого. СПб, 1876. 398 с.

⁴ Петров Н.И. Описание рукописных собраний, находящихся в городе Киеве. Вып. 2. М., 1896. 294 с.

⁵ Азбучный и хронологический указатели к шести частям сборника старинных бумаг, хранящихся в музее П.И. Щукина. М.: Тип. Мамонтова, 1900. 174 с.

⁶ Титов А. Описание славяно–русских рукописей, находящихся в собрании чл.–кор. имп. о–ва Любителей древней письменности А.А. Титова. Т. 1,2. М., Печ. А.И. Сергеевой, 1900, 1901. 469 с.

⁷ Дениско Л.М. Бібліотека та архів Олексія Захаровича Попільницького. К. 2009, 475 с.

товариства історії і старожитностей¹. Виявляється, вчений мав тісні наукові контакти із заснованим ще у 1839 році потужним науковим осередком Півдня, ще будучи юнаком Володимир Антонович провів в Одесі 6 років, будучи на вихованні в Рішельєвському ліцеї протягом 1844-1848 років, а потім проходив навчання в Другій одеській гімназії протягом 1848-1850 року, що сам Володимир Боніфатієвич завжди згадував із теплом. Прикметно, що В. Хмарський для написання вказаної статті використав спогади про В. Антоновича, опубліковані М. Грушевським, Емануїлом Оксманом, описуючи звязки із Товариством, що також збережено у відділі рукописів Інституту російської літератури "Пушкінський дім" в особистому фонді Миколи Никифоровича Мурзакевича, де збережено листи до нього від Володимира Антоновича. Використавши дані приватного листування із фондів архіву, досліднику вдалось відкрити нові сторінки наукової діяльності Володимира Антоновича, що ще раз підкреслює вагомий науковий потенціал особових фондів та наукових архівів відомих вчених, які потребують збереження та вивчення, містячи унікальні та важливі свідчення.

У 2006 році виповнилось 200 років із дня народження видатного українського нумізмата Миколи Никифоровича Мурзакевича – засновника та активного діяча Одеського товариства історії та давнини. В своїй статті, присвяченій заснуванню Миколою Мурзакевичем вказаного товариства наводиться цитата його сучасника А. Коцієвського щодо кола наукових інтересів вченого (рос.): "Круг научных интересов Н.Н. Мурзакевича был широк: русская история XV – XVIII вв., история средневекового Крыма и Молдавии, славистика, археология и нумизматика Причерноморья, источниковедение, историческая география, эпиграфиэпиграфика, статистика, этнография, специально история Одессы"². Вагомим джерелом інформації про

¹ Хмарський В.М. Володимир Антонович і Одеське товариство історії та старожитностей: три нові штрихи. Південня Україна XVIII–XIX століття. Випуск 5. Запоріжжя, 2000. С. 252–256.

² Булатович С.А. Н.Н. Мурзакевич и античное нумизматическое собрание Одесского общества истории и древностей (по материалам изданий Общества). Материалы по

діяльність товариства та його засновника вказано в цитованих С. Булатович в своїй статті автобіографічних нарисах М. Мурзакевича, наводячи також декілька цікавих у фокусі дослідження нумізматики та археології Півдня України цитат: (рос.) «(після відвідин руїн давньої Ольвії – Є.К.) с неизъяснимым наслаждением проследил классическую местность. Собрал хорошую жатву, состоявшую из древних амфор, лампадок, монет и разной мелочи..., с торжеством вернулся в Ковалёвку товарища М.М. Кирьякова. Тут, разбирая монеты, я разбудил в себе заглохшую было страсть к нумизматике. С этого времени вся моя денежная экономия поглощалась монетами и археологическими книгами, за которые платил я, не жалея»¹. Аторка дослідження діяльності Миколи Мурзакевича – Тетяна Ізбаш-Гоцкан також відмічає ставлення Петра Йосиповича Каришковського до наукового спадку Миколи Мурзакевича, відмічаючи надання Петром Йосиповичем високої оцінки вагомому науковому потенціалу наукових записок дослідника, охарактеризувавши їх як такі, що надають уявлення про поширення ольвійських монет, уточнюють деякі описи зображень та легенд. Не можна також оминати увагою і той факт, що саме зусиллями одеського нумізмата Миколи Мурзакевича до колекції Одеського археологічного музею було передано у 1881 році золоту монету київського великого князя Володимира Святославича, невпинно збільшуючи колекцію музею протягом всього періоду наукової діяльності.

Численні матеріали із фондів низки державних історичних архівів у дослідженні діяльності Одеського та Київського археологічних товариств використала в своєму доробку Анастасія Ставицька². Вдале досладження джерельної бази та історіографії стало можливим також зокрема введенню в науковий обіг особових матеріалів із фондів Наукового архіву Інституту

археологии Северного Причерноморья / Одесский археологический музей НАН Украины.– Одесса: Фаворит, 2011.– Вып. 12.– С. 371–381.

¹ Там само.

² Ставицька А. Київський та Одеський археологічні інститути: джерельна база та історіографія. Переяславський літопис. Випуск 5. Переяслав–Хмельницький, 2014. С. 114–121.

археології (ф. 9 – Щербаківський Д.М., ф. 10 – Курінний П.П.), Інституту рукописів Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського ((ф. 1 – комплексний фонд: літературні матеріали, ф. 10 – Української академії наук, ф. 12 – Модзалевський В.Л., ф. 29 – Данилевич В.Ю., ф. 33 – Маслов С.І., ф. 42 – Полонська Н.Д., ф. 90 – Ляскоронський В.Г.), а також справи особового походження із фондів Державного архіву Одеської області (Матеріали ф. 13 (Каманін І.М.) та ф. 542 (Василенко М.П.)). Авторською також відмічено, що фонди Центрального державного архіву-музею літератури й мистецтв України містять лише побіжні згадки про наукову діяльність учених, а докладної інформації про археологічний інститут м. Києва не мають.

Життя та діяльність видатного київського вченого, професора Університету Св. Володимира, який вніс неабиякий внесок у розвиток нумізматики – Володимира Боніфатієвича Антоновича описано іншим класиком української нуміматики – Василем Ляскоронським у часи стрімкого розвитку Всеукраїнської академії наук¹. Памяті видатного вченого в Києві було проведено наукову конференцію із публікацією збірника наукових праць, що доторкнулись до найрізномітніших аспектів життя та діяльності вченого: М. Бужинським² описано нові дані про епістолярну спадщину В. Антоновича, а М. Кордубою про звязки вченого із Галичиною³.

Публікації про видатні особистості та дослідників вітчизняної нумізматики не рідко містять використані в якості джерела спогади інших видатних нумізматів. Так, досліджуючи діяльність видатного київського колекціонера Миколи Леопардова, дослідниця Ольга Друг використала в своєму дослідженні спогади про колекціонера, опубліковані від імені іншого відомого діяча

¹ Ляскоронський В. Володимир Боніфатієвич Антонович, як археолог. Україна. Науковий двохмісячник українознавства. Книга 5. Київ: Державне видавництво України, 1928. С. 88–98.

² Бужинський М. Листи В.Б. Антоновича до Б.С. Познанського. Україна. Науковий двохмісячник українознавства. Книга 5. Київ: Державне видавництво України, 1928. С. 99–105.

³ Кордуба М. Звязки В. Антоновича з Галичиною. Україна. Науковий двохмісячник українознавства. Книга 5. Київ: Державне видавництво України, 1928. С. 33–78.

культури і нумізмата М.І. Петрова. Про життя Миколи Леопардова згадується також у спогадах Олександра Паталеева "Старий Київ, Спогади старого грішника", де описано події в Києві у 1880-ті роки, зокрема публікується згадка про колекціонера М. Леопардова, в складі зібрання якого були також церковні книги. Відомо, що Микола Леопардов передав зібрану ним колекцію монет у Церковно-археологічний музей при Київській духовній семінарії, зібрання М. Леопардов збирав понад 20 років. При передаванні М. Леопардов поставив умову експонування його монет окремо і обіцяв покрити всі витрати музею, пов'язані із побудовою і розміщення їх в експозиції. Про передавання колекції монет у 1894 та 1895 роках до музею колекціонер згадував: "Відірвав би од серця те, що так довго було моїм улюбленим дитям, і протягом тривалого часу не міг би звільнитись від тужливого враження"¹. Таким чином, спогади колекціонера, опубліковані в дослідженні історії персоналії відомого нумізмата стали в агоді при вивченні історії не лише становлення нумізматики на Київщині, а і історії Національного музею історії України та Заповідника Києво-Печерська Лавра, ще раз підкресливши роль вивчення приватних нумізматичних збірок та життя та діяльності видатних нумізматів в системі сучасних нумізматичних досліджень та актуальних напрямків нумізматики². Показово, що опубліковане О. Друг дослідження життя та діяльності М. Леопардова як колекціонера та мецената побудоване на ряді достовірних та інформативних джерел, використовуючи не лише публікації спогадів про колекціонера його сучасників, а також долучаючи матеріали Державного архіву міста Києва, Центрального державного історичного архіву України в місті Києві, Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського, а також публікацій на сторінках популярної на той час газети "Киевлянин".

¹ Друг О. Київський колекціонер Микола Леопардов (1820–1895). Нумізматики і фалеристика. № 1. Київ, 2005. С. 36–38.

² Коцур В.П. Актуальні напрямки та організаційні засади сучасних досліджень середньовічної нумізматики в Україні. Наукові записки з української історії: Збірник наукових статей. Вип. 33. Переяслав–Хмельницький, 2013. С. 3–8.

Цікавою в фокусі нумізматичних досліджень є також епістолярна спадщина відомих київських науковців ХХ століття – Миколи Федотовича Біляшівського – фундатора музейної справи на Київщині, засновника Київського міського музею старожитностей та мистецтв, відомого етнографі та колекціонера, а також відомого вченого Федіра Вовка. Листування вчених було присвячене започаткуванню Миколою Біляшівським нового історичного періодичного видання – Археологічного літопису Південної Росії. У листах до Федіра Вовка Микола Федотович шукав підтримки видатного вченого у започаткуванні такої важливої праці як вивченню археологічної спадщини Київщини і Полісся. Як цілком справедливо зазначає автор статті, створення «Археологічного літопису Південної Росії» стало логічним продовженням розвитку археологічної науки Російської імперії, зокрема, на території України. Джерельну базу свого дослідження авторка охарактеризовує так: "Основним джерелом даного дослідження є листування М.Ф. Біляшівським та Ф.К. Вовка з особистого фонду Федора Кіндратовича, яке знаходиться в Науковому архіві Інституту археології НАН України у Фонді А. Цей фонд був опрацьований та виданий друком Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України при Запорізькому науковому товаристві ім. Я. Новицького у 8-му випуску серії «Старожитності Південної України», за редакцією В.І. Наулка"¹. Результатом публікації листів між вказаними вченими дозволило відкрити нові сторінки діяльності видання "Археологічний літопис Південної Росії" та продемонструвати основні аспекти та фактори, що вплинули на його діяльність та відіграли ключову роль у творенні.

Із особистого архіву видатного українського радянського нумізмата Івана Георгійовича Спаського, збереженого в Державному Ермітажі упорядником наукового збірника Ніжинська старовина вдалось вивчити та опублікувати раніше невідомий історичний нарис про рідне місто Ніжин, написане Іваном

¹ Павлик О. "Археологічний літопис Південної Росії" в листуванні Миколи Біляшівського та Федора Вовка. Переяславський літопис. Випуск 5. Переяслав–Хмельницький, 2014. С. 122–128.

Георгійовичем у 1927 році, але довгий час не було опубліковане. Значної наукової ваги дослідженню надає також той факт, що на сьогоднішній день описані провідним світовим нумізмом ніжинські кам'яниці XVIII-XIX століття не збережено до сьогодні¹.

Спогади про Івана Георгійовича Спаського публікує відомий український нумізмат Микола Федорович Котляр, описуючи спогади про нього як вчителя, з яким тісна співпраця тривала аж 30 років. Тепло і з глибокою повагою Микола Федорович пригадує своє знайомство із майбутнім науковим керівником Іваном Спаським, яке сталось в Ермітажі: «Спливло більше сорока років з того знаменного для мене дня, коли я переступив священний поріг Ермітажу й зустрівся з Іваном Георгійовичем. То була середина жовтня 1960 р. Він призначив мені побачення у близькому до парадного входу до музею Великому Фельдмаршальському залі, розуміючи, що новачку буде зовсім не просто знайти не такі вже й примітні двері Відділу нумізматики на третьому поверсі Зимового палацу. Утім, це була вже друга наша зустріч. Перша відбулася навесні того року в Києві, коли я випадково дізнався, що в малому конференц-залі Академії наук України виступить ленінградський учений Спаський і розповість про нумізматику України. Людей зібралось небагато; але ті, хто прийшли, з цікавістю вислухали його розповідь і подивились діапозитиви (серед них були і дукачі), якими вона супроводжувалась. Мене Іван Георгійович просто вразив простотою, доступністю і яскравістю викладу, – всім тим, що звичайно буває властиво справжньому вченому, котрий уміє дохідливо розповідати про найскладніші речі. І захопив своєю справою. Після лекції я підійшов до Івана Георгійовича і несміливо спитав, чи не міг би я займатися нумізматиною під його керівництвом. Він привітно поставився до мене, вислухав звичайну у подібних випадках історію про хлопчаче захоплення колекціонуванням монет та ін. І запропонував написати йому влітку: можливо, у нього з'явиться місце в аспірантурі й він подбає про те, щоб мене допустили

¹ Іван Георгійович Спаський (1904–1990). Ніжинська старовина: Науковий історико-культурологічний збірник. 2005. Вип. 1(4). С. 124–129. укр.

до іспитів»¹. Микола Федорович у своїх спогадах також акцентував увагу на музеєфікації особистих речей Івана Георгійовича у Ніжинському краєзнавчому музеї: «Кілька разів ми їздили до Ніжина, його рідного міста. Оглянули старовинний будинок Лицею князя Безбородька, в якому ще до революції розмістився Історико-філологічний Інститут, один з кращих учбових закладів Російської імперії гуманітарного профілю. Цей Інститут, зведений до статусу педагогічного, закінчив й Іван Георгійович. Підходили до його будинку, в якому розмістилась якась установа, мало не дитячий садочок. Звісна річ, відвідали Ніжинський краєзнавчий музей, в якому був куточок почесного громадянина міста Ніжина І.Г.Спаського: книжки, якісь речі та ін. Іван Георгійович зняковів, особливо його збентежив теплий прийом у музеї»².

Таким чином, проаналізовані вище праці свідчать, що науковий потенціал особових архівів, написаних дослідниками автобіографій, спогадів сучасників та матеріали особових архівів та бібліотек складають вагомий джерельний базу в нумізматичних дослідженнях, приховують значний науковий потенціал та вимагають ретельного вивчення і збереження. Накопичені відомими вченими та попередниками в нумізматичній історіографії розширюють наше уявлення про вивчення нових різновидів монет, місць їх виявлення, історії вивчення скарбів та їх передавання до музеїв, є важливими у сиудіях із дослідження музейної справи та багато іншого.

Не меншу наукову роль відіграє збережений в Одеській науковій бібліотеці особовий фонд архіву відомого нумізмата Петра Йосиповича Каришковського, вивченню якого ми прибілемо більш ретельну увагу у наступних розділах цієї роботи.

¹ Котляр М.Ф. Тридцять років разом з учителем / М. Котляр. Ніжинська старовина: Науковий історико-культурологічний збірник. 2005. Вип. 1(4). С. 136–143. укр.

² Там само.

РОЗДІЛ II.

ЖИТТЄВИЙ ТА НАУКОВИЙ ШЛЯХ ПЕТРА ЙОСИПОВИЧА КАРИШКОВСЬКОГО

2.1. Основні етапи життєпису П. Каришковського

Відомим українським ученим, доктором історичних наук, професором Василем Орликом підкреслено особливо потужний інформаційний потенціал Інтернет-ресурсів у нумізматичних дослідженнях¹. Популярним світовим ресурсом енциклопедією не могли оминати увагою особу Петра Йосиповича Каришковського, тому, цілком не дивно, в її базі присутні сторінка про його життя та творчість². Із даних вільної енциклопедії бачимо, що Петро Йосипович Каришковський народився 12 березня 1921 року в українському місті Одеса, що тоді входило до складу УРСР. Батько – Ікар Осип Титович (1880-1965.) родом із Кам'янця-Подільського, був учасником Російсько-Японської війни, Першої світової та Громадянської воєн; Після демобілізації з лав РСЧА (1923) працював на різних підприємствах міста Одеси на адміністративно-технічних посадах. Мати майбутнього відомого вченого, Ольга Федорівна Радзівська (1889-1942), родом з Києва, була вчителькою початкових класів.

Цікавими є матеріали про вченого в мережі Інтернет, зокрема публікація журналіста Аркадія Креймера, опубліковані на популярному порталі «Odessa

¹ Орлик В. М. Інформаційний потенціал WEB-ресурсів у нумізматичних дослідженнях (на прикладі монет держав Хрестоносців) / В. М. Орлик. Матеріали наукової конференції з міжнародною участю [«Архівознавчі та джерелознавчі галузі знань: проблеми взаємодії на сучасному етапі»] (14 березня 2013 р., м. Київ). Київ, 2013. С. 129–133.

² Петро Йосипович Каришковський. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%9F%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%BE_%D0%99%D0%BE%D1%81%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87

memory»¹, яка містить свідчення про діяльність Петра Йосиповича в роки Другої світової війни та післявоєнний час.

1939 року після закінчення початкової школи Петро Каришковський вступив на історичний факультет Одеського університету.

У 1941 році, будучи студентом другого курсу, було знято з військового обліку за зором. Під час оборони Одеси працював на спорудженні протитанкових ровів. Через хворобу матері сім'я не змогла евакуюватись із обложеної Одеси. Під час окупації працював у бібліотеці університету.

Після звільнення Одеси Петро Каришковський продовжив навчання на історичному факультеті, який закінчив у 1945 році.

З квітня 1944 до 1946 року працював в Одеському археологічному музеї на посаді наукового співробітника. У 1946-1948 роках був помічником на кафедрі історії стародавнього світу в університеті, тоді ж вступив до аспірантури за спеціальністю “Історія Стародавнього Риму та Візантії” (науковий керівник А.Г. Готалов-Готліб).

Петро Йосипович був одним із ініціаторів відродження у 1959 році Одеського товариства історії та старожитностей, з 1968 року був його незмінним головою. Під керівництвом вченого в Одесі було створено школу нумізматики та античної епіграфіки, школу археології. Великі знання та ерудиція дозволили йому у різні роки вести лекції на історичному факультеті з шести історичних курсів, з шести спеціальних дисциплін та розробити чимало спецкурсів з давньої та середньовічної історії, курс “Введення у спеціальність”, нумізматики та інші.

Досконало володів багатьма мовами: англійською, німецькою, італійською, румунською, польською, чеською, болгарською, сербською, латинською та давньогрецькою.

Не применшуючи здобутків всевітньо відомої електронної енциклопедії «Вікіпедії» та написаних на її основі праць науково-популярного характеру, для

¹ Они оставили след в истории Одессы. Петр Йосипович Карышковский. URL: <http://odessa-memory.info/index.php?id=724>

отримання більш достовірних даних про творчий та науковий шлях Петра Йосиповича ми звернулись до його збереженого особового фонду, що заархівований окремим фондом із іменем вченого в Одеській науковій бібліотеці. Із власноруч складеної автобіографії, збереженої у вигляді машинопису, дізнаємось: «АВТОБІОГРАФІЯ. КАРИШКОВСЬКИЙ-ІКАР ПЕТРО ЙОСИПОВИЧ. Я народився 12 березня 1921 року у місті Одесі, у сім'ї військовослужбовця. Мій батько – Карішковський-Ікар Осип Титович, уродженець міста Кам'янець-Подільський, народився 1880 року, був учасником Російсько-Японської, Першої імперіалістичної та Громадянської війни, після демобілізації із ряжів РСЧА (1923 р.) працював на різноманітних підприємствах міста Одеси на адміністративно-технічних посадах; помер 1965 р. Мати, в дівочтві Радзівська Ольга Федорівна, 1889 року народження, киянка, була учителькою молодших класів. Після закінчення початкової школи я вступив у 1939 році на історичний факультет Одеського університету, на початок Великої Вітчизняної війни був студентом II курсу. У Радянській Амії не служив, будучи знятим із обліку через поганий зір при першому призові. Під час оборони Одеси в червні-вересні 1941 року працював на спорудженні протитанкових рвів, адже у армію мене знову не взяли. Евакуюватись із облоги Одеси сім'ї не вдалось, адже мати тяжко хворіла (померла у 1942 році). В часи румунської окупації бех виїзної знаходився в Одесі, батько ніде не працював, я спочатку працював в бібліотеці університету, потім був студентом. Після звільнення Одесипродовжив навчання на історичному факультеті, який і закінчив у 1945 році. Із квітня 1944 до кінця 1946 року працював у Одеському археологічному музеї на посаді наукового співробітника. З 1 вересня 1946 року працював асистентом в університеті на кафедрі історії стародавнього світу і тоді ж вступив в аспірантуру без відриву від виробництва за спеціальністю "Історія давнього Риму та Візантії" (Науковий керівник А.Г. Готалов-Готліб). У 1951 році захистив у Москві при Інституті історії АН СРСР кандидатську дисертацію по історії російсько-візантійських відносин у X столітті та з того часу працюю на історичному факультеті. Читав та читаю загальні та спеціальні

курси по історії давнього світу та Середньовіччя, історіографію та джерелознавство цих дисциплін, а також курси історії первісного суспільства, етнографії та археології. З 1963 року керую кафедрою історії давнього світу та середніх віків. За цей час коло моїх інтересів дещо змінився від історії Візантії та південних слов'ян я поступово перейшов до історії та археології Північного Причорномор'я та у 1969 року захистив при Ленінградському університеті докторську дисертацію з історії Ольвії. Опублікував монографію "Давнє місто Тіра", більше сотні статей у республіканських журналах та збірниках, близько 20-ти рецензій на радянські та іноземні роботи по спеціальності. Приймав участь в багатьох наукових конференціях та сесіях, є членом редакційної колегії республіканських збірників "Археологія", приймаю активну участь в видавничій діяльності Одеського археологічного музею АН СРСР. Під моїм керівництвом підготовано та захищено близько десятка кандидатських дисертацій. З моменту створення Товариства з охорони пам'яток історії та культури приймаю участь у його діяльності, є членом президіума обласної та республіканської організації. Веду пропагандистську роботу як по лінії Суспільства охорони пам'яток, так і через товариство "Знання" (з атеїстичної тематики, історії нашого краю). Опубліковані декілька популярних брошур: "Куликовська битва", "Повстання Спартака", "Міф про Христа". 13 червня 1986 року. П.О. Каришковський. Я приймав участь у розкопках с. Усатово та на о. Березань (під керівництвом М.Ф. Болтенко)»¹.

Викладена вченим автобіографія визначення окремою архівною справою, на обкладинці якої нанесений також книжковий знак власника, екслібрис наукової бібліотеки Петра Йосиповича Каришковського (Рис. 8). Виконання екслібрису просте з дизайнерської точки зору, але містить інтерпретацію особистого підпису вченого, що робить його цікавим у фокусі вивчення життя та діяльності Петра Йосиповича і вивченні його архівного фонду.

¹ Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський–Ікар. Картон 1. Одиниця зберігання 1. Автобіографія. Арк. 1–6.

6 березня 1988 року професора Петра Йосиповича Каришковського не стало. Терміновими телеграмами провіні наукові інституції із всього СРСР та друзі надсилали Родині та на адресу історичного факультету ОДУ на частъ вченого телеграми із словами співчуття¹. Процитуємо найбільш цікаві із них нижче.

"Одеса. Щепкіна 12. Університет історичний факультет. Глибоко сумуємо про безповоротну втрату та відхід у засвіти блискучого вченого, видатного послідовника античності, яскравого, талановитої людини, професора Петра Йосиповича Каришковського. Глибоко співчуваємо рідним та близьким покійного = співробітники античного відділу Ермітажу".

"Одеса-центр Щепкіна 12. Університет історичний факультет. Декану. Приміть щирі співчуття передчасної кінчини Петра Йосиповича Каришковського, видатного вченого, чудової людини та вчителя консультанта = Ірина Тункіна"

"Одеса-Поштамп, вул. Щепкіна 12. Історичний факультет ОДУ. Втрата Петра Йосиповича Каришковського непоправна, пішов друг, пішла слава нашої науки, сумуємо разом з вами = Гілевич Щеглов"

"Термінова. Одеса Щепкіна 12. Одеський державний університет, історичний факультет. Сумуємо разом з вами безповортній смерті талановитого вченого, видатного ітсорика і нумізмата нашого друга, Петра Йосиповича Каришковського = нумізмати Ермітажу"

"Одеса 9, Сонячна 10, кв. 83 Каришковській. Кишинів 02012. Глибоко сумуємо та висловлюємо співчуття з приводу передчасної втрати незабутнього Петра Йосиповича = Нудельман"

"Одеса 9, Сонячна 10, кв. 83 Каришковській Аллі Іванівні. Ленінград 86-2909. Глибоко сумуємо з передчасної смерті Петра Йосиповича. Приміть наші щирі співчуття. Молєви"

¹ Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський–Ікар. Картон 9. Одиниця зберігання 60. Листи, телеграми з співчуттям про смерть П.Й. Каришковського. Арк. 1–37.

"Одеса 9, Сонячна 10, кв. 83 Каришковській Аллі Іванівні. Москва 560/134. Вісник давньої історії глибоко сумує через втрату видатного вченого та постійного давнього автора дурналу професора Петра Йосиповича Каришковського, нехайпамять про нього буде вічною"

"Термінова телеграма. Одеса 9, Сонячна 10, кв. 83 Каришковській. Глибоко вражений сумною звісткою про безповоротну втрату видатного вченого друга = Потін"

"Одеса 9, Сонячна 10, кв. 83 Каришковській Аллі Іванівні. Київ 152/01101. Лушенька, прими мої най ширіші співчуття, цілую = Большакова"

"Одеса 9, Сонячна 10, кв. 83 Каришковській Аллі Іванівні. Москва. 152173. Приміть самі глибокі співчуття у звязку із смертю дорогого Петра Йосиповича = Нумізматична комісія. Соболева"

"Одеса 9, Сонячна 10, кв. 83 Каришковській Аллі Іванівні. Севастополь. Ч5/1002. Херсонський хаповідник висловлює глибокі співчуття через передчасну втрату великого вченого, чудової людини, достойного громадянина нашої Батьківщини, який виховав декілька поколінь дослідників, Каришковського Петра Осиповича = Співробітники заповідника".

"Одеса 9, Сонячна 10, кв. 83 Каришковській Аллі Іванівні. Київ 115-5701. Шлибоко сумуємо та висловлюємо свої відверті співчуття з приводу смерті дорогого та вельмишановного Петра Йосиповича = Античники інституту археології Київ".

Варто акцентувати увагу на тому, що ці свідчення публікуються вперше.

У 1989 році відбулись Перші всоюзні читання пам'яті Петра Йосиповича Каришковського, про що одеській газеті «Вечірня Одеса» учнем Петра Йосиповича Андрієм Добролюбським вказано наступним чином: «Форум антикознавців. Читання пам'яті професора П.О. Каришковського. В Одеському державному університеті проходили Перші Всесоюзні читання пам'яті професора П.О. Каришковського. Із доповідями та повідомленнями виступили відомі спеціалісти антикознавці та археологи із Москви, Ленінграду, Києва, Одеси, Миколаїва, Севастополя, Симферополя та ін. Їх тематика відображала

коло наукови інтересів та занять Петра Йосиповича: антична нумізматика та епіграфіка, історія та археологія давнього Причорномор'я, деякі питання середньовічної історії. Доповідачі ввели в науковий обіг нові виявлені джерела та найбільш значущі матеріали особистих досліджень в останні роки. Звернули на себе увагу доповіді К.К. Марченко (Ленінград), Н.А. Лейпунської (Київ), Ф.В. Шелова-Коведяєва (Москва) – матеріали останнього доповіді (знахідка поетичної присвяти Аліхху на острові Березань) нещодавно освітлювалась у міській та республіканській періодиці, – А.В. Гудковою, Е.С. Столярик, І.В. Бруяко та А.А. Росохацького, А.Н. Дзиговського, М.М. Фодокеєва (всі – Одеса), В.П. Гребеннікова та І.А. Снитко (Миколаїв). Читання проходили у умовах широкої, зацікавленої та високо професійної дискусії. У ряду доповідей на пленарному засіданні був детально висвітлений життєвий та творчий шлях професора П.О. Каришковського: інтелігента-гуманіста, видатного вченого, чудового викладача, популяризатора історичних знань, літератора, засновника наукової школи. Запам'яталось тепла доповідь ректора ОДУ професора І.П.Зелінського, доповідь Ю.Г. Виноградова (Москва), доповідь О.І. Губаря (Одеса) та ін. У резолюції, прийнятої учасниками конференції, запропоновано проводити цей форум антикознавців що два роки, клопотати перед керівництвом університету про присвоєння імені П.О. Каришковського однієї із аудиторій ОДУ, водати збірник праць читань, відкрити рахунок на пам'ятник вченому, присвоїти імя Петра Йосиповича Каришковського Одеському археологічному товариству. Андрій Добролюбський. Кандидат історичних наук»¹.

Як відомо, аудиторія на честь вченого в Одеському Державному університеті була визначена, в ній же на сьогоднішній день і знаходиться музей П.Каришковського, конференція його пам'яті також регулярно проводиться. За результатами якої друкується науковий збірник «Стародавнє Причорномор'я».

¹ Добролюбский А. Чтения памяти профессора П.О. Карышковского. Вечерняя Одесса. № 64 (4699). 18 марта 1989 года.

Вище згадане виявилось не останнє повідомлення в пам'ять про видатного вченого Петра Йосиповича Каришковського в періодичній пресі. У 1991 році доктором історичних наук Юрієм Віноградовим та Олегом Губарем опубліковано сторінку із спогадами про Петра Йосиповича Каришковського, приурочена до Других всесоюзних читань в його честь¹.

«На історичному факультеті ОДУ проходили Другі всесоюзні читання пам'яті професора П.О. Каришковського. З доповідями та повідомленнями виступили провідні історики та археологи-античники Москви, Ленінграду, Києва, Кишинєва, Керчі, Саратова, Севастополя, Херсону та інших міст. Тематика читань відобразила практично весь спектр наукових інтересів Петра Йосиповича – різноманітні проблеми античної історії Північного Причорномор'я. Учасники та гості відмічали високий рівень ряду заслуханих доповідей; значний інтерес викликали доповіді, присвячені нещодавнім археологічним відкриттям. Важливою подією стало відкриття меморіальної дошки біля входу в одну з аудиторій [тут Петро Йосипович зазвичай читав лекції] – від сьогодні вона носить ім'я П.О. Каришковського. Дуже непросто декількома штрихами передати атмосферу справжнього свята спілкування дослідників – учнів, друзів, колег Петра Йосиповича. Протягом читань відбулись загальні збори Одеського археологічного товариства, на якому обговорено його новий устав. Наче продовженням читань стала конференція "Проблеми історії та археології Нижнього Подніпров'я", яка пройшла в Білгороді-Дністровському і зібрала не лише професіональних істориків і археологів, а і багатьох любителів історії – країзнавців. Підводячи підсумки, підкреслимо, що Другі всесоюзні читання пам'яті професора П.О. Каришковського стали по-справжньому значущою подією духовного життя міста та університету. До початку читань встиг випуск збірника "Стародавнє Причорномор'я", у який увійшли матеріали перших читань, збірник

¹ Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський–Ікар. Картон 9. Одиниця зберігання 53. Листування П.Й. Каришковського з К.В. Голенко. Арк. 1–9.

відкрив "СЛОВО ПРО ВЧЕНОГО, ЛЮДИНУ, ДРУГА" Ю. Виноградова – яскраве ессе про Петра Йосиповича Каришковського. Його фрагменти ми пропонуємо увазі читачів»¹.

«...З 1963 року і аж до самої смерті проф. П.Й. Каришковський беззмінно очолював кафедру історії стародавнього світу та середніх віків. Незвичайно широким був хронологічний та тематичний діапазон його лекційної діяльності: він читав загальні та спеціальні курси, вів спецсемінари по історії первісного суспільства, етнографії та археології, по різних епохам та проблемам історії давнього світу та середніх віків, по так званим допоміжним історичним дисциплінам, по історіографії та джерелознавству. Обдарований блискучим красномовством, він вмів буквально зачаровувати аудиторію, перетворюючи кожен свою лекцію у виконання витонченого артистизму дію.. За чверть століття керівництва кафедрою ним були підготовлені сотні дипломників, близько десятка його аспірантів захистили кандидатські дисертації. Виховання ним не просто учнів, ні – особливо – послідовників справи не було для нього ні формальним актом, ні навіть, якщо можна, природнім інстинктом збереження вчителя в учні. Ні, це була свідомо прийнята на себе місія підтримки полум'я в очах знань, науки та культури. Це Прометеево полум'я, сприйняте із рук вчителів, Каришковський тиєрботливо оберігав, не даючи згаснути ні на крижаних вітрах 50-х, ні в застійливому мариві другої половини 60-х, 70-х і першої половини 80-х років. Але ця благородна місія, що не дозволила невблаганним грубим ножицям розрізати нить культури та наукових традицій, яка пов'язує сучасний Одеський університет з Імператорським Новоросійським, а сьогоднішній Одеський археологічний музей із славетним Імператорським товариством та музеєм історії і давнини, була місією, що облишили будь-яке місіанство. Ані словом, ані прикладом, ані прямим впливом проф. Каришковський не дозволяв собі, пригнічуючи свободу волі і творчості учня, підвестись над студентом, аспірантом чи кандидатом наук, об'єктивно

¹ Губарь О. Памяти профессора П.О. Карышковского. Вечерняя Одесса. № 81 (5307). 18 апреля 1991 г. Одесса, 1991. С. 3.

переважаючи їх в той же час на три голови, а то і більше. Він не здійснював селекції своїх учнів по принципу їх придатності і зручності для вчителя, але підбирав їх по здібностям та інтелекту. Будучи істинним демократом духу – хоч і яскраво вираженого аристократичного толку – він не піддавав самостійний і дискутуючих з ним учнів вівісекції по способу сумно відомої з Геродота жатви Фрасібула Мілетського. Створивши таким чином свою школу нумізматики, він не лише не допустив, але всіляко протидіяв її перетворенню у "клан Каришковського", покликаний возвеличувати свого мтра і замкнутим строем виступати, скажімо, проти московських, київських чи ленінградських інакодумців. Хоча зразків для "імітації" було тоді достатньо....На моє глибоке перекоанння, перетворення вітчизняної науки про античність у 50-ті та 60-ті роки із істино цехової в кланову своїми руками завершио те, чого не змогли з неї спотворити ідеологічні погроми Жданова і прокурора Вишинського. Сьогодні ми маємо право задати собі питання: чи не був мінкульт сомовизвеличених "вчителів", часто урочисто пишаючись тим, що ні разу не дозволили собі покликань навіть на Маркса, але в той де час пишучи свою наукову стратегію і тактику із всенародного вчителя, чи не був цей мінкульт однією із суттєвих причин недопустимого продовження тієї болісної цензури, яка з 30- років обірвала природній поступальний розвитоквітчизняної науки і освіти, відідвинула їх за лаштунки європейського інтелектуального життя. Після уходу метрів треба було немало зусиль по відновленню інших позицій та високого авторитету, завойованого російською класичною наукою. І найбільш дієвим засобом у цій відновлювальній роботі були і лишаються гуманні якості, якими так щедро був наділений Каришковський: безкорисність та відкритість в науковому спілкуванні, переоцінка не лише чужих, а в першу чергу, також і своїх положень, спокійне та тверезе сприйняття зовнішньої критики, розрахунок не на валове виробництво наукової продукції та визнання на мить, а на єдину та вищу суддю наукового рівня і внеску – Часу.

...Людська ментальність володіє – я не берусь судити, чи негативною чи щасливою – рисою: більш загострено усвідомлювати, хто знаходиться з нами

поруч після того, як ми цю близьку людину втрачаємо. "Лише розмір втрати і робить смертного рівним Богу", – сказав російських поет, Нобелівський лауреат Йосиф Бродський. Для мене багато латентних граней життя і творчості Каришковського були вперше зрозумілі лише тоді, коли прийшлося із жахом вічути його фізичну відсутність поруч. І тепер, якщо намагались однією чи двома фразами висловити то головне, що відрізняло на стільки різнобарвну особистість Каришковського – людину і вченого, то на перше місце варто було б, імовірно, поставити незвичайну щедрість його душі. Із друзями, учнями, колегами він ділився не просто своїми знаннями, але і щирими ідеями, неопублікованими науковими розробками, невиданим матеріалом. Деякі із його листів – це готові есе, не завершені ще ним самим для друку. Лише таким людям – багатим та щирим – і надано бути справжніми творцями...Юрій Виноградов. Доктор історичних наук»¹.

За спогадами доктора історичних наук, видатного українського археолога, Ліани Василівни Вакуленко, у 1980-ті роки – кандидата історичних наук, яка займала посаду вченого секретаря спеціальної ради в Інституті археології АН УРСР в Києві, Петро Йосипович був зовні дуже привабливий та ввічливий чоловік, завжди інтелігентно спілкувався із учнями, радо допомагав. Ліана Василівна по закінченню вищої освіти у Чернівецькому державному університеті особисто спілкувалась із Петром Йосиповичем в Одеському державному університеті щодо вступу в аспірантуру під його наукове керівництво, але за сімейними обставинами вступ прийшлося відтермінувати, але спогади у видатної вченої, дослідниці культури Карпатських курганів, залишились теплі та доброзичливі, надалі спілкування із Петром Йосиповичем відбувалось в процесі участі його у захистах кандидатських та докторських дисертацій з археології в Інституті археології АН УРСР².

¹ Виноградов Ю. Поддержание огня. Вечерняя Одесса. № 81 (5307). 18 апреля 1991 г. Одесса, 1991. С. 3.

² Із приватного інтерв'ю, наданого 07.11.2021 року у телефонній розмові з доктором історичних наук, Андрієм Бойком-Гагаріним.

Як бачимо, вказані спогади відкривають нам нові сторінки із життєпису та наукового доробку вченого – біля звичної для Петра Йосиповича аудиторії, де він частіше всього читав курси студентам, встановлено меморіальну дошку, а до Других всесоюзних читань в його честь надруковано збірник наукових праць «Стародавнє Причорномор'я», яке вміщувало матеріали доповідей Перших читань. І головним лейтмотивом вище наведеного цілком есе, на нашу думку, варто відмітити те що Петро Йосипович залишив після себе ряд неопублікованих роздумів, які, враховуючи його відкритість та готовність ділитись із учнями, варті нарешті побачити світ у новітній нумізматиці, адже більшість його висновків і думок є актуальними і сьогодні, більше того – їх не вистачало сучасній нумізматиці Античного Причорномор'я для нашого кращого розуміння цієї епохи.

Отже, займають праці, присвячені історії становлення галузі, життя та творчості та наукової діяльності видатних дослідників та представників цього напрямку формують важливе місце серед системи наукових студій. Науковий потенціал особових архівів та спогадів сучасників та матеріали особових архівів та бібліотек складають вагомий джерельну базу в нумізматычних дослідженнях, приховують значний науковий потенціал та вимагають ретельного вивчення і збереження. Вивчення основних етапів життєпису Петра Йосиповича з доповненням відомої інформації новими даними стало можливим завдяки вивченню матеріалів особового архіву, зокрема в роботі вводяться в науковий обіг неопубліковані листи до дружини П. Каришковського, наводиться зображення книжкового знаку власника особової наукової бібліотеки вченого. 6 березня 1988 року професора Петра Йосиповича Каришковського не стало. Терміновими телеграмами провіні наукові інституції із всього СРСР та друзі надсилали Родині та на адресу історичного факультету ОДУ на частку вченого телеграми із словами співчуття, найбільш цікаві з яких наведені в роботі повністю. Із збережених в особовому архівному фонді газет дізнаємось про проведення Всесоюзних читань пам'яті Петра Каришковського із друком збірника, що дає можливість розширити наше уявлення про його учнів

та реакцію наукової спільноти на його доробок. Спогади учнів та сучасників П. Каришковського допомагають нам ширше зрозуміти глибину його творчої та наукової думки, ставлення до учнів та кругозір з поглядами і принципами, за якими жив вчений. Спогади доктора історичних наук, Вакуленко Ліани Василівни, яка особисто була знайома із П. Каришковським по науковій діяльності, вводяться в науковий обіг вперше.

2.2. Професійне становлення та нумізматичні дослідження

П. Каришковського

Загальна кількість опублікованих робіт професора Петра Йосиповича Каришковського сягає майже 200 робіт, частина з яких були опубліковані посмертно.

Перша опублікована робота вченого побачила світ у 1951 році, будучи присвяченою політичним взаємовідносинам Візантії, Давньої Русі та Болгарії, опублікована у популярному тоді науковому виданні "Питання історії". Того ж року Петро Йосипович захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук, присвятивши своє дослідження студіям з болгаристики та відносинами Болгарії та Давньої Русі. Особливу увагу у наступні роки Петро Йосипович концентрує навколо політичної діяльності київського князя Святослава, його відносинами і Візантією.

Перша праця з нумізматики опублікована вченим у 1953 році і присвячена відносинам Боспорського царства та Римської імперії за даними нумізматики. Того ж року Петром Йосиповичем рецензовано відому та популярну сьогодні монографію А. Зографа "Античні монети".

У 1954 році наукові інтереси вченого розширюються також на епіграфіку – опубліковано рецензію на працю І. Толстого про грецькі графіті давніх міст Причорномор'я.

У 1956 році фокус наукових пошуків зосереджено вже на дослідженні нумізматики Ольвії, опубліковано вже 3 статті із монет полісу протягом року.

Також побачила світ монографія П. Каришковського на історичну тематику – науковому вивченню та уваги читачів постала праця про повстання Спартака в Римській імперії.

Наступні роки опубліковано статті в популярних та поважних наукових виданнях, основним напрямком є нумізmatика Північного Причорномор'я, зокрема монети Ольвії, а також Римської імперії. Вченим опубліковано статті в таких відомих виданнях як "Радянська археологія", "Праці Державного історичного музею в Москві", "Вісник давньої історії", "Візантійський часопис (рос. Византийский временник – С.К.)"

Отже, в кінці 1950-х років основні обрані Петром Каришковським дослідницькі теми успішно ним розвиваються та в світ виходять нові публікації, торкаючись також економічних питань – вартості металів в античному світі, особливо цікавою для дослідника є тема античних повстань. В ці роки вченим також публікуються рецензії на нумізmatичні праці в СРСР та за його межами, зокрема на роботи А. Зографа, J. Mazard, та ін.

Прикметно, що в 1959 році опубліковано праці з ольвійської тематики українською мовою. У 1959 році П. Каришковський публікує свій перший некролог, присвячений пам'яті М. Ф. Болтенка. Дуже продуктивними за кількістю опублікованих праць стають 1960 та 1961 роки – основним напрямком досліджень в ці роки стає нумізmatика Ольвії та питання економічних відносин міста-держави. Не залишає поза увагою також і тематику повстань рабів проти гніту в античному світі, зокрема Івайла в Болгарії, Спартака в Римі та ін. У 1961 році вченим опубліковані розвідки щодо вже золотих ольвійських монет. Торгові та економічні відносини Ольвії в наукових пошуках вченого вже сягають за межі Європейського континенту, у 1962 році опубліковано дослідження щодо зв'язків полісу із державою Селевкідів.

Протягом 1960-х років основна увага Петра Йосиповича вже сконцентрована навколо поглибленого вивчення нумізmatики Ольвії та історії грошового обігу Причорномор'я, акцентуючи головним чином її навколо торгових зв'язків античного світу із Ольвією. Ольвійська нумізmatика щороку

збагачується публікаціями щодо нових знахідок ольвійських монет, нових неопублікованих різновидах монет Ольвій, а також про результати розвідок торгових шляхів із Ольвії.

Тематика монет Ольвії у її взаємозв'язкаї із іншими монетами домінує також в 1970-ті роки, поступово переміщуючи фокус дослідження вченого також на римські та візантійські монети. У 1972 році вченим було вивчено та досліджено ольвійські монети колегії Семи, чому присвячено декілька ґрунтовних публікацій.

У кінці 1970-х років та на початку 1980-х вченим починається приділятися увага монетам Тіри – в науковий обіг вводяться монети із археологічних розкопок.

Із зазначеного вагомого наукового доробку можна виділити такі основні напрямки:

- студії з Болгаристики – 1951 – 1961 роки;
- нумізматика Риму і Боспору – 1953- 1980-ті роки;
- антична епіграфіка – 1954 – 1970-ті роки;
- повстання рабів в античному світі – 1955 – 1964 роки;
- нумізматика Ольвії – 1956 – 1990-ті роки;

Як бачимо, протягом життя Петром Йосиповичем Каришковським було охоплено низку цікавих та актуальних для історичної науки тем. Але не всі зазначені тематики збереглись у фокусі досліджень вченого до кінця його життя.

Так, дослідженнями історії Болгарії у її взаємозв'язках у політичних та економічних відносинах із Руссю тримали протягтм перших 10 років наукової діяльності вченого.

Друга половина 1950-х років та перша половина 1960-х років вченим присвячуються окремі праці з історії антирабовласницьких повстань у давньому світі, але ця тематика не стає домінуючою в науковому доробку.

Дійсно домінантною з 1950-х років та до останніх днів для вченого остаточно визначається тема нумізматики Ольвій та Боспору, досліджуючи питання типології ольвійських монет, їх метрології та топографії, економічні зв'язки Ольвії із цивілізованими державами того часу, у що Петром Йосиповичем Каришковським здійснено неоціненний внесок в античну науку, що без переменування можна назвати світовим внеском.

Не викликає подиву той факт, що наукові досягнення та опубліковані Петром Йосиповичем праці повпливали на ряд майбутніх дослідників, статті вченого цитовано у переважній більшості наукових публікацій, пов'язаними із нумізматиною Північного Причорномор'я.

Так, роботи П. Каришковського вплинули на таких відомих дослідників нумізматики античності як Владлен Анохін, Євген Туровський та Євген Колесніченко¹.

У особовому фонді Петра Йосиповича Каришковського вдалось виявити також періодичні видання, на сторінках якого були опубліковані вірші вченого². Враховуючи той факт, що друк віршованих матеріалів на сторінках періодичної преси також може вважатись публікацією, можемо стверджувати, що складений дослідниками список публікацій П. Каришковського є неповним.

Нижче ми публікуємо найбільш повний список публікацій П.О. Каришковського (Додаток Б).

Таким чином, нам вдалось встановити, що загальна кількість опублікованих робіт професора Петра Йосиповича Каришковського сягає майже 200 робіт, частина з яких були опубліковані посмертно, нам вдалось виявити раніше не включені до загального переліку опублікованих праць його публікації в газетах Одеси із друком віршів. Вважаємо, що загальним списком праць П. Каришковського має бути доповнений ними і не можна виключати той

¹ Туровский Е.Я., Колесниченко Е.А. Еще раз о первых сериях чеканенной ольвийской меди. Стародавнє Причорномор'я. Випуск XI. Одеса: ОНУ, 2016. С. 542–545.

² Карышковский П.О. Березанские сонеты. За наукові кадри. № 36 (1729). 25 листопада 1988. Одеса, 1988. С. 4. Також. Карышковский П.О. Сонет 3. Вечерняя Одесса. № 64 (4699). 18 марта 1989 года.

факт, що виявлені нами в особовому архіві газетні замітки є єдиними. В роботі пропонується максимально повний список наукового доробку вченого.

Із зазначеного вагомого наукового доробку можна виділити такі основні напрямки: студії з Болгаристики – 1951 – 1961 роки; нумізматики Риму і Боспору – 1953- 1980-ті роки; антична епіграфіка – 1954 – 1970-ті роки; повстання рабів в античному світі – 1955 – 1964 роки; нумізматики Ольвії – 1956 – 1990-ті роки; Протягом життя Петром Йосиповичем Каришковським було охоплено низку цікавих та актуальних для історичної науки тем. Але не всі зазначені тематики збереглися у фокусі досліджень вченого до кінця його життя – переважаючою в науковому плані для вченого лишилась нумізматики та історія грошового обігу Ольвії.

РОЗДІЛ ІІІ.

НЕВІДОМІ СТОРІНКИ НУМІЗМАТИКИ АНТИЧНОСТІ – ОСОБОВИЙ АРХІВ ЙОСИПОВИЧА КАРИШКОВСЬКОГО

3.1. Структура та склад наукового архіву вченого

Особовий архів Петра Йосиповича Каришковського-Ікара був переданий до Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова у відділ рідкісних книг та рукописів, де йому присвоїли назву відповідно до фондоутворювача та № 8. Фонд складається із заархівованих 62 справ, розділених тематично. В справах містяться як рукописні, так і машинописні матеріали із архіву вченого, а також його нотатки та роздуми з античної нумізматики, вирізки з газет та цілі газети із публікаціями про його діяльність, фотографії та рисунки, що є достатньо інформативним та актуальним для сучасної нумізматики. Фонд розподілено по архівним картонним боксам.

Картон № 1 вміщує два тематичні блоки, перший із яких «Біографічні матеріали» – 1 справу про біографічні матеріали¹, єдиним документом є справа із автобіографією Петра Йосиповича Каришковського, написану ним самим на друкарській машинці 13 червня 1986 року, документ складається із 6 аркушів із зворотами. Другий тематичний розділ Картону № 1 складає поетична творчість Петра Йосиповича Каришковського-Ікара. В окрему справу із 188 аркушів машинопису та написаних від руки вміщено поетичні збірки П. Каришковського, написані в період 1934-1994 років, останні записи в справі 1989 року². Варто відмітити, що родиною Петра Йосиповича були виявлені ці

¹ Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський-Ікар. Картон 1. Одиниця зберігання 1. Автобіографія. Арк. 1–6.

² Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович

записи задовго після смерті вченого та опубліковані у окремій збірці іменем автора у 2015 році¹. У збірці поетичних творів П. Каришковського увійшли його кращі твори із циклів: "Гравюри та акварелі", "Гамми", "Рання весна", "Повторення пройденого", "Кенотаф", "Актеон", "Дешевий розпродаж" та "Росинант знову у дорозі". За словами рідних, збірка поетичних творів вченого "...є своєрідним ліричним щоденником, який вів творчо обдарований чоловік протягом всього свого, складеного дипломатичним чином, життя. Суворі, сповнені болю та гіркоти рядки, адресованих долі, є сусідніми в поета із зворушливими зізнаннями у коханні до жінки, природи, улюбленому місту, із глибокими роздумами про життя, творчість, буремних та перехіних цінностей людського буття. Світ поета, освітлений його непоказовою духовністю, невідемний від символів та образів, народжених його уразливою та чистою душею і світ цей – неповторний².

Наступні 5 справ сформовано у тематичний блок "Наукові роботи та творчі матеріали до них", в якому різними справами заархівовано матеріали про археологічні розкопки, в яких приймав участь П. Каришковський, а також складені вченим нумізматичні таблиці. Документи справ цієї та інших частин фонду часто написані на самому різноманітному папері різного формату, використані оборотні аркуші чорновиків статей машинописом, в якості паперу для писання використані зошити, альбомні листи, для побудови штемпельних ланцюгів та схем використано папрі для кардіограм тощо. У складі цього тематичного блоку Картону № 1 справи № 3³ – № 7 досить великі за обсягом, містять від 24 до 110 аркушів. У справах вміщено матеріали про ольвійські борисфени та інші античні монети, матеріали з нумізматики, карти тощо.

Каришковський–Ікар. Картон 1. Одиниця зберігання 2. Поетичні збірки П.Й.Каришковського. Арк. 1–188.

¹ Карышковский П. Стихотворения. Одесса, 2015. 224 с.

² Там само, передмова.

³ Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський–Ікар. Картон 1. Одиниця зберігання 3. Матеріали археологічних розкопок та нумізматичні таблиці. Арк. 1–110.

Матеріали з нумізматики Боспору, Ольвії, Афін, Сіракуз поміщено у справі в Картоні № 2. В вагомих за обсягом справах збережено записи та роздуми Петра Йосиповича про античну нумізматику, вкладено топографські таблиці монет, інформація про місця знахідок монет, списки колекцій, дані про вагу монет, графіки, виписки з балиць монет та багато іншого.

В архівному боксі Картон № 3 поміщено матеріали, зібрані Петром Йосиповичем для наукових праць. Особливу увагу серед них заслуговують підготовчі матеріали – виписки опису ольвійських монет з колекції одного із найбагатших музеїв Європи – Державного Ермітажу в Санкт-Петербурзі, в часи Петра Каришковського – Ленінграді. Також цінними в фонді є заархівовані матеріали з нумізматики Ольвії, зібрані під час археологічних розкопок.

Підготовчі матеріали до наукових праць вченого містяться також в архівному боксі Картон № 4. Так, у цій частині фонду поміщено матеріали до статті про нові присвяти Ахіллу Понтарху та Апполону Простату у 1983 та 1985 роках. Всередині справи машинописні та рукописні матеріали, а також фотографії аверсі та реверсі монет. Матеріали до статті опубліковані 2000 року у популярному історичному виданні Стратум Плюс у Молдові. Окремою справою збережено нумізматичні матеріали із написами та позначеннями на монетах, матеріали про формули ольвійських проксеничних декретів, конспекти з хронології Римської імперії по Бергарту (1926 р.), підготовчі матеріали до статей х епіграфіки, списки борисфенів та їхня метрологія, виписки із історії Понта з Римом, нумізматична бібліографія, бібліографічні картки до списку робіт П.Й. Каришковського-Ікара.

Архівний бокс Картон № 5 містить виключно матеріали із епіграфіки¹ – другою за своєю значимістю галуззю зацікавленості Петра Йосиповича. У справах з епіграфіки вміщено фотозображення написів, їх розшифрування, замальовані ескізи, матеріали з латинської та грецької епіграфіки. У складі

¹ Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський-Ікар. Картон 5. Одиниця зберігання 33. Матеріали з ольвійської епіграфіки (фотозображення написів, їх розшифрування, замальовані ескізи). Арк. 1–258.

вказаного Картону № 5 поміщено також справу з матеріалами просопографії післягетської Ольвії, хронології ольвійських написів римського часу та дослідження формульної структури ольвійських присвятних написів I-III ст. до н.е.

Серед напрацювань з епіграфіки в особовому архіві Петра Осповича Каришковського є передруковані машинописом розшифровані та перекладені тексти з античних плит, серед яких трапляються в архіві і такі, які є корисними у відношенні вивчення економічної історії Ольвії. Так, в Декреті на честь херсонеського громадянина, Петро Осипович занотував на аркуші паперу: "...син Іфіада запропонував: так як Пасіад, син Геродота, Херсонасіт є благонадійний та доброзичливим по відношенню до нашого міста та надає на загал послуги нашому місту і в приватному порядку громадянам, які до нього звертаються, нехай постановить Рада и народ відзначити за це Перісада і надати йому і його нащадкам проксенію, громадянство, рівноправя в податках, право входити та виходити із гавані в час миру та в час війни..."¹. ці і подібні свідчення надають нам нові дані у фокусі системи оподаткування та податкових пільг в античній Ольвії.

Картон № 6 особового фонду Петра Каришковського містить рукописи статей вченого та матеріали до них, неопубліковані тези та матеріали до них. .

В цьому тематичному розділі поміщено статті про історію Боспору та Риму у епоху раннього Принципату, неопубліковані статті про монети із монографією ВАЕ, статті із ситорії Боспору в епоху Августа, підготовчі матеріали до статті "Монети грецької метрополії", схеми та кілька варіантів до статті "Щодо хронології статерів Асандра". Окремими справами заархівовано підготовчі матеріали для дослідження монетно-вагових систем із звіренням отриманих Петром Йосиповичем даних із дослідженнями А. Бертъе-Делагарда, опублікованих у 1911 році "Матеріали для вагових досліджень монетних

¹ Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський–Ікар. Картон 5. Одиниця зберігання 33. Матеріали з ольвійської епіграфіки (фотозображення написів, їх розшифрування, замальовані ескізи). Арк. 48.

систем давньогрецьких міст та царів Сарматії та Тавриди", а також праці 1913 року "Нумізматичні збірки". Збережено також рукописи до опублікованих праць вченого: матеріали до статті про найдавнішу ольвійську проксенію херсонесця, матеріали до планової наукової роботи з проблем історії Північно-Західного Причорномор'я, це: 1. Зібрання написів Тіри та Північно-Західного Причорномор'я, Рецензія на працю М.П. Секерської на працю ""Зібрання давньогрецьких та латинських еписів Тіри. 2. Відгук на роботу доцента Одеського державного університету І. Чернякова. Матеріали до статей та тез, написаних протягом 1970-х років переважно присвячені грошовому обігу Ольвії у VI століття до нашої ери – III століття нашої ери. Розробки Петра Йосиповича до статей та тез вміщуються матеріали:

- Нових знахідок срібних монет Тіри, срібних монет Ольвії II стол. до н.е.;
- Із історії торгівельних зв'язків Боспору у чорноморському басейні;
- Золоті монети боспорського царя Фарнака та інших;
- Відносини Боспору та Риму;
- Із історії Тіри в добу раннього принципату;
- Племена та держави Північного Причорномор'я у VI – II століттях н.е.;
- Скіфія та її спадок в описах Геродота;
- Монетні системи догетської Ольвії.

Матеріалу Картону № 7 вміщують статті інших дослідників, а також відгуки на рецензії на дисертації. Протягом 1963-1987 років були написані відгуки та рецензії на дисертаційні роботи на здобуття наукових ступенів кандидата та доктора історичних наук В.І. Цехмейстеренко, В.В. Лапіна, В.М. Строгецького, В.М. Корпусова, С.Б. Буйських, М.В. Агбунова, С. Скрижицького та інших. Окрема справа вміщує опубліковані статті інших дослідників – В.В. Рубан, М.М. Грандмезон, М.І. Абікулової, В.М. Зубарь, В.К. Коленко.

Справи Картону № 8 вміщують рукописи монографій Петра Каришковського, в тому числі іноземними мовами. Машинописи справ містять варіант монографії "Монети Ольвії" 1988 року, а також переклад англійською

виконаний Бетлета Велза до монографії "Місто Тіра" Петра Йосиповича та І. Клеймана. У боксі також вміщено справу із змістом, бібліографією та ілюстративними матеріалами до книги "Монети Ольвії".

Наступний тематичний блок матеріалів "Листування" поміщено в окремих картон № 9. У фондзбережено особисто листування Петра Йосиповича Каришковського із К.В. Голенком¹, листування із М. Скаржинською про березанський скарб із матеріалами публікації цього скарбу та описом монет П. Каришковського². Окрема справа зберігає листи Петра Йосиповича до Б.Шрамко, І. Никулиця, Х.Мутегян, Н.Фролової, Н. Руссева, А.Храпко, К.Смичкова та бігитьох інших³.

Окрема справа містить листування із різними науковими установами, іншими окремими вченими, кореспондентами – Інститутом археології АН УРСР, Одеським археологічним музеєм, Британським археологічним товариством, Німецьким інститутом археології, листи П. Каришковського-Ікара до редколегії журналу "Питання атропологиї"⁴. В цьому тематичному блоці привертає увагу акт проведення звірення наявності музейних предметів в Одеському археологічному музеї за участі Петра Каришковського, де зафіксовано цікаві свідчення з історії нумізматичної колекції музею: «/.../ Дійсний акт складено про те, що на підставі наказу по музею № 124 від 13 листопада 1946 року комісія у складі Болтенко М., Олександрової Н., Спарвера О., Бужевича О. та

¹ Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський-Ікар. Картон 9. Одиниця зберігання 53. Листування П.Й. Каришковського з К.В. Голенко. Арк. 1–9.

² Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський-Ікар. Картон 9. Одиниця зберігання 54. Листування П.Й. Каришковського з М. Скаржинського про Березанський скарб. Арк. 1–43

³ Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський-Ікар. Картон 9. Одиниця зберігання 55. Листи до П.Каришковського, кореспонденти: Б.А. Шрамко, І. Никулиця, М. Руссев та ін. Арк. 1–66

⁴ Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський-Ікар. Картон 9. Одиниця зберігання 56. Листування з різними науковими закладами, окремими вченими. Арк. 1–34

Каришковського П. здійснили звірення фактичної наявності і документування цінностей нумізматичного кабінету музею у зв'язку із передачею кабінету бувшим його завідувачим Каришковським П.Й. заново призначеному керівнику кабінетом Бужевичу О. Комісія в ході своєї роботи з 16 листопада по 7 грудня цього року встановила наступне: /.../ № 2. В наявності виявились всього предметів 51793 (п'ятдесят одна тисяча сімсот дев'яносто три), в тому числі: монет різних та фрагментів – 47383 (сорок сім тисяч триста вісімдесят три), із них срібних – 10826, платинових та білоних – 3615, мідних та бронзових – 32059, інших металів – 883; рибок ольвійських і фрагментів – 1348 і свинцева 1; медалей, орденів, печаток і т.п. – 1982 (одна тисяча дев'яносто вісімдесят дві), із них срібних – 116, мідних та бронзових – 1494 та інших – 372, гирь античних – 47 (сорок сім), із них мідних інших 32; березанських знахідок бронзових монет 2 (дві), гривень підробок мідних 3 (три); дрібних шматочків мідних та бронзових монет – 60 (шістдесят); паперових грошових знаків – 915 (дев'яносто п'ятнадцять), предметів особливої цінності по списку – 41 (сорок один)»¹.

Особливу цінність складає найбільш зворушлива частина особового фонду Петра Йосиповича Каришковського – листи до його дружини².

Особливо зворушливим є ось цей лист від : «Лушенька хороша моя, вчора я кинув листа після 6-ти, можливо, у тебе вийде перерва. Вчора ж отримав твій №6. Так чи інакше, поштовий зв'язок налагоджений. Та, Луша, не прагни обов'язково щодня кидати по листі, пиши коли захочеться, а те, що це буде за примусова система – як у Золя: "ні дня без рядка". Отже, сьогодні рівно два тижні, як я в Москві. Дещо знайшов і прочитав, але неосяжного не охопити. Зараз на зір у мене дещо стабілізувалося, одне тільки – не знаю чи знадобиться їздити до Одеси. Не хотілося б нав'язувати собі на шию цю Олену, нічого вона

¹ Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський–Ікар. Картон 9. Одиниця зберігання 56. Листування з різними науковими закладами, окремими вченими. Арк. 11.

² Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський–Ікар. Картон 9. Одиниця зберігання 58. Особисте листування, листи до дружини. Арк. 1–110.

не пише звичайно, сидячи в Одесі, та й тему мені їй придумати – саме придумати – важко, надто далекий я від наукових досліджень у галузі середніх віків, карбування, сподіваюся, полагодить свої ліфти, так що я ще дещо почитаю. Погода тут дуже хороша – вчора ходила без плащу, а сьогодні тепло, але похмуро, без дощу. На природу хотів я вирватися, але потім відкрилося в неділю [...] і я відмовився від задуманої прогулянки – тільки засмучувався. Юру все ще не зустрів удруге. Ромі дзвонив одного разу без жодного успіху, і якось мені його і хочеться бачити, і не хочеться – що я можу йому зробити, а так до чого б ... Дуже дуже шкода, що ти гроші відірвала і вислала, мені вони якось є ні до чого, своїх достатньо, а ти сидиш тепер без гроша – після якби я міг тобі щось купити, але у мене уяву відмовляє, те, що я хотів би – без тебе не купити, може, тобі курточку хочеться? Напиши, я пошукаю (48, 4 ріст – припускаю??). Бідолашна Луша, почалася твоя робота, і, звичайно, спочатку важко. Я, правда, думаю, що ти до неї пристосуєшся, але все одно спочатку і важко, і боязко. Не сумуй, Лушенько, час іде швидко, два тижні – це 1/4 всього терміну, якщо я не приїду у проміжку. А що Чехова [імовірно, йдеться про видатного російського письменника Антона Павловича Чехова – Є.К.] читаєш, це добре, але не забувати треба і про його даний період, а то сум візьме – він такий. Спробуй прочитати сама дефчик – навчилася ж Люся, то хіба ти не зможеш? Привіт усім, кому знайдеш за потрібне. У мене все гаразд, не хвилюйся. Лушенька, крихітко, не нудь, а пали менше, менше, зовсім менше. До побачення»¹. Лист яскраво демонструє, що Петро Осипович щиро кохав свою дружину Аллу, турбувався про неї та підбадьорював, турбувався про її здоров'я, ділився враженнями про своїх учнів та друзів.

У складі фонду збережено також отримані Петром Йосиповичем запрошення на нумізматичні конференції, серед яких особливий інтерес викликає запрошення до участі в нумізматичній та музеєзнавчій конференції в

¹ Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський–Ікар. Картон 9. Одиниця зберігання 58. Особисте листування, листи до дружини. Арк. 45–45 зв.

Ермітажу в тодішньому Ленінграді, яка відбулась 1 жовтня 1986 року. Найбільш цікавим в запрошенні ми знаходимо той факт, що хапрошуючи видатного професора з античної нумізматики зачитати доповідь, відділ нумізматики Ермітажу одразу повідомив, що у провідного музею не має можливості забезпечити учасників конференції житлом: «Шановний Петре Йосиповичу! У жовтні 1987 року в Ермітажі проводиться конференція "Нове в радянській нумізматиці та нумізматичне музеєзнавство", присвячена 200-річчю Відділу нумізматики Ермітажу. Першого дня конференції буде заслухано доповіді, пов'язані з історією Відділу, його нумізматицими колекціями та окремими нумізматицими пам'ятками, що зберігаються в Ермітажі. На другий день намічено доповіді, присвячені питанням нумізматициної теорії, зберігання та вивчення нумізматициних пам'яток. Третій день конференції виділено для спілкування про нові скарби та поодинокі знахідки, а також про особливо цікаві нові надходження до музею. Заявки на виступи з доповідями та повідомленнями мають бути надіслані не пізніше кінця листопада цього року разом із тезами. Обсяг тез не повинен перевищувати 2 машинописні сторінки, надруковані через два інтервали. Точні терміни проведення конференції буде повідомлено пізніше. Ермітаж, на жаль, не може забезпечити учасників конференції місцями у готелях. Дирекція Державного Ермітажу, Відділ нумізматики Ермітажу»¹.

Окремою справою заархівовано некрологи після смерті Петра Йосиповича Каришковського, опубліковані в періодичній пресі із збереженими самими газетами "Вечірня Одеса", опубліковані у 1988 році та спогади про вченого у

¹ Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський–Ікар. Картон 9. Одиниця зберігання 57. Запрошення на конференції. Арк. 16.

1991 році¹. Окрема справа поміщує термінові телеграми від різних установ та вчених, пов'язаних із смертю вченого та співчуттями родині щодо його втрати².

Останній тематичний блок особового фонлу № 8 в Бібліотеці, присвяченого Петру Йосиповичу Каришковському складає ілюстративний матеріал, містячи дві справи, в складі яких зображення скальної фрески з Ескі-Кермену, нумізматичні табиці, а також фотокопії монет, скульптур та портрети видатних археологів – С.С. Дложевські, І, Бларамбер та інших³.

Слід відмітити, що особовий фонд Петра Йосиповича Каришковського структурований досить логічно та вдало, дотримуючись прийнятих в архівознавстві правил та принципів, структура архіву дозволяє досліднику в короткий час ознайомитись із саме тим блоком особового архіву, який цікавить дослідника.

3.2. Роздуми з нумізматики Ольвії IV-I ст. до н.е.

Видатні знання Петра Йосиповича в нумізматиці Ольвії визнавали в Києві, 26 червня 1966 року вченим отримано пропозицію від Інституту археології АН УРСР надавати кваліфіковані та фахові консультації щодо монет Ольвії, виявлених співробітниками інституту під час археологічних експедицій, підписаний особисто Владленом Опанасовичем Анохіним «Академія наук УРСР. Інститут археології. Київ, вул. Кірова 4, тел. Б-9-76-82. № 125-390. П.О. Каришковському. Глибоко шанований Петре Йосиповичу! Ми звертаємось до Вас із пропозицією – взяти на себе вивчення, визначення та публікацію

¹ Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський–Ікар. Картон 9. Одиниця зберігання 59. Некрологи в газетах. Арк. 1–4

² Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський–Ікар. Картон 9. Одиниця зберігання 60. Листи, телеграми з співчуттям про смерть П.Й. Каришковського. Арк. 1–37

³ Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський–Ікар. Картон 9. Одиниця зберігання 62. Фотокопії монет, скульптур...Арк. 1–16

монет Ольвіїз останніх років розкопок експедиції Інституту археології Академії наук УРСР. В останні роки ніхто по-справжньому не займається експедиційними колекціями монет Ольвії, від чого страждає Ольвієзнавство в цілому, і археологи, розкопуючі Ольвію, не маючи вчасно точних хронологічних визначень. Обговоривши це питання, ми дійшли висновку, що Ви є ти самим вченим, який найкраще за всіх знає ольвійську нумізматику, у чийх руках варто осередити вивчення ольвійських монет, як вже накопичених, так і тих, що мають надходити із нових розкопок. Просимо Вашої згоди. Після того ми спишемося про деталі і техніку всієї цієї справи. Член-кореспондент АН УРСР Л. Славін (підпис). Науковий співробітник Інституту археології АН УРСР В. Анохін (підпис)»¹. Надалі у 1963 році Петром Осиповичем було опрацьовано і повернуто за актами приймання-передавання Інституту археології знайдені під час розкопок за період з 1945-1959 роки «Інститут археології АН УРСР (штамп в прямокутній рамці синіми чорнилами – Є.К.). Акт. 18 січня 1963 року. м. Київ. Складено даний акт в тому, що дцент Одеського Держуніверситету П.Й. Каришковський здав, а молодший науковий співробітник Інститут археології АН УРСР М.П. Амбургер та В.О. Анохін по дорученню дирекції Інституту прийняли: 1. Монети із розкопок Ольвії за 1945-1959 роки 2909 екз. (дві тисячі девятсот девять), в тому числі срібних 26 екз. 2. Інвентарні книги знахідок монет за 1946 та 1947 роки. 3. Списки монет, знайдених в Ольвії у 1948, 1949 та 1951 роках, визначених Д.Б. Шеловим у 1955 році. Вказані вище монети, інвентарні книги та списки монет були передані Інститутом археології дорценту П.Й. Каришковському у 1958 і 1960 роках для визначення та вивчення. Здав (підпис) Каришковський П.Й. Прийняв (підпис) Амбургер М.П. (підпис) Анохін В.О.»².

¹ Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський–Ікар. Картон 9. Одиниця зберігання 56. Листування з різними науковими закладами, окремими вченими. Арк. 5.

² Там само. Арк. 9.

Вартий уваги також той факт, що в якості джерел своїх досліджень Петро Йосипович обирав монети із приватних колекцій, поєднуючи їх монетами із колекцій музеїв, при цьому не ставали виключенням із музейні предмети із провідних музеїв світу. Так, в публікації нових знахідок монет ольвійського царя Іненсімея Петром Йосиповичем було проілюстровано монети із приватної колекції відомого радянського колекціонера Д. Мошнягіна, а також екземпляр із Британського музею¹. До речі, у науковому архіві із гіпсовими моделлями численних античних монет, перебували також і примірники із Британського музею. Нову виявлену срібну монету ольвійського царя Іненсімея вчений вводить в науковий обіг із приватної колекції, зауважуючи, що до цього унікальним примірником вважався зразок із Британського музею, куди потрапив із розпроданої колись колекції великого князя Олександра Михайловича та вперше був введений в науковий обіг відомим класиком Олексієм Орешніковим. Петро Йосипович також надає не лише опис ново виявленого екземпляру, а і порівнює його із британським зразком, описуючи відмінності та спільні риси. Варто відмітити той факт, що у представлій Петром Йосиповичем в виданні «Радянський колекціонер» стаття про монету Іненсімея стала його окрасою, робота виконана на дуже високому рівні із зазначенням потужної підготовки із історіографії питання як ольвійської нумізматики, так і знання історії колекціонування та життя видатних колекціонерів та науковців Півдня України, історії створення та передавання мнєт у колекції музеїв.

Науковий доробок Петра Йосиповича Каришковського щороку вводив в науковий обіг нові актуальні дані з ольвійської нумізматики, провідні нумізмати свого часу не могли оминати увагою його статті та не рідко намагались доповнити їх новими даними. Так, у публікації sensationного скарбу ольвійських крупних литих асів із знахідки 1968 року із самої Ольвії². Скарб виявлено під час археологічних розкопок в самій Ольвії експедицією під

¹ Карышковский П. Втооя крупная монета царя Иненсимея. Советский коллекционер. № 10. Москва, 1972. С. 143–152.

² Гилевич А.М. Клад "ассов" из Ольвии. Нумизматика и эпиграфика. Том X. Москва, 1972. С. 74–78.

керівництвом Е. Леві та А. Карасева між фундаментами колишнього приміщення суду III-II ст. до н.е. був виявлений скарб асів без ніякої ємності, в якій би вони зберігались. Скарб складався із 12 монет типу Голова Деметри у вінку із колоссям на аверсі та полювання орла на дельфіна на реверсі із написов ОЛВІН угорі. Автор публікації скарбу вказує, що така відома та популярна монета як асси вказаного типу неодноразово ставали об'єктом дослідження класиків античної нумізматики, таких як А. Бертъе-Делагард, О. Орешніков, В. Гошкевичем, А. Зографом, П. Бурачковим. Для датування та пошуку різновидів асів А. Гілевич цитує доробок Петра Каришковського, вказуючи, що саме він вперше датував асси цього типу із зображенням Деметри спочатку 370-330 роками до нашої ери, згодом звузивши їх датування до 370-345 років до нашої ери та вказівку П. Каришковського про переважну відсутність літерних диферентів на перших випусках ольвійських ассів, які виникли вде на подальших емісіях цих монет – з'явилися літерні диференти В, Г, Е та У, також окрім літер виникають зображення колосся, який зустрічається як із літерами, так і без них. Авторка цитує, що для монет пізніших типів П. Каришковський відмічає відмінності у виконанні орла, праве крило якого вже заходить на хвіст, натомість на ранніх екземплярах крило іде паралельно звосту. Еволюція стилістичних змін торкається також і зображення Деметри – від більш архаїчного виконання на ранніх типах до більш класичного на пізнішх зразках. Проаналізувавши скарб 1968 року із Ольвії, А. Гілевич загалом погоджується із попередніми висновками П. Каришковського щодо датування та типології цих монет, хоча і пропонує деякі нові дані і корективи. Більшу частину монет ольвійського скарбу 1968 року складають монети без літерних диферентів із дуже суворим класичним типом обличчя богині на аверсі. Зображення орла на зворотній стороні майже на всіх екземплярах праве (від споглядача), крило заходить маховим пір'ям за хвіст. Лише на декількох монетах ніяких ознак диферентів немає, праве крило укорочене та припідняте над хвостом. Лице Деметри на одній монеті скарбу дещо більш заокруглене, але це ще не дає змоги стверджувати про спрощення систематизації її образу. Публікатор скарбу

А. Гілевич встановлює, що дві монети із скарбу не підтверджують позиції П. Каришковського про те, що на монетах без диферентів крила орла завжди заходять за хвіст, хоча і не виключає імовірності ремонту штемпеля і поправки цих зображень майстром при виготовленні ассів.

Вплив Петра Йосиповича на вивчення нумізматики Ольвії стрімко збільшувався, що призвело до визнання його таланту також за межами СРСР. 17 грудня 1976 року ним отримано лист із пропозицією опублікувати частину його робіт з нумізматики Ольвії у Великій Британії за рекомендацією професора Бертлера Уелса із Вашингтону: «Британські археологічні повідомлення. 122, Банбарі роуд, Оксфорд OX2 7BP, Англія. 17 грудня 1976 року. Дорогий Петре Йосиповичу Каришковський, Я пишу Вам за порадою містера Бартлера Уелса із Вашингтону, США. Він мені повідомив, що Ви володієте англійською мовою, а тому немає необхідності писати російською, що було б можливо, якщо виникне необхідність (сам я знаю лише декілька слів, але в нас є російський перекладач, який з нами працює). Британські Археологічні Повідомлення коротко охарактеризували у спеціальних виданнях. Зараз у нас вже видано 17 випусків цієї серії і у 1977 році планується випустити ще більше 30, із яких близько третини має бути присвячено Східній Європі та СРСР. Ми вже домовились про співробітництво із професором Л. Клейном, професором кропоткіним, професором Шеловим і професором Спаським і також сподіваємось видати англійською мовою "Античні монети" покійного професора Зографа. Публікації російських вчених для широкої англійської аудиторії ми вважаємо дже важливою справою. Містер Уелс повідомив нам, що Ви можете бути зацікавленим в публікації деяких Ваших робіт по Ольвії у Англії. Якщо це дійсно так, ми були б дуже раді надати Вам таку можливість та взяти роботу по їх перекладу без оплати. Ми не заплатимо Вам ніякого гонорару, але передамо 25 авторських примірників, щоб ВИ мали змогу мати копію інглійського тексту Якщо така пропозиція Вас зацікавить, то ми б хотіли точно в'яснити, що саме Ви би хотіли опублікувати. Ми би надали перевагу Вашим опублікованим роботам, однак насправді, ми були б дуже вдячні, якби

Ви могли передати нам деякі із Ваших старих робіт. Немаленька проблема виникає також з ілюстраціями, адже ми не можемо скористаись вже опублікованими і нам потрібні нові фотографії. Ми були б дуже раді дізнатись які-небудь міркування, які стосуються як отоиманих нами публікацій від Вас, так і від Ваших колег, що відноситься до всіх серії БАС. Ми також можемо із задоволенням надіслати Вам авторські примірники наших видань, щоб показати стиль та стандарти серій, якщо ВИ цього побажаєте. Ваш, д-р. А.Р. Хендс, генеральний видавець»¹.

У 2015 році побачила світ публікація П. Лободи про крупноворматний ольвійський дельфін². Вага знайденого дельфіну складала 84,8 грами, що на думку автора статті є занадто високою вагою, натомість номінал монети визначено як обол, розглядаючи його як вотив богу Аполону Дельфінію. Публікуючи власні висновки, дослідник також звертається до праці Петра Каришковського: «Через малу кількість найбільших екземплярів (вагою від 58 до 103 г), відомих П.О. Каришковському, дослідник вважав сумнівними спроби виводити середню вагу таких «дельфінів». Зараз відомі вагові показники вже 13 великих «дельфінів»: 10 опублікованих (див. таблицю) і ще трьох неопублікованих вагою 92,75, 74,9 і 70,8 р. Загальна сума ваг цих 13 «дельфінів» дорівнює 1088,85 г, що дає середню арифметичну вагу близько 84 г. Відсутність великих (більше 50 мм) «дельфінів» з написом АРІХ у монетній справі Ольвії можна пояснити тим, що старшими номіналами виступали литі аси з типами «Горгона – колесо, АРІ », а пізніше – великі аси з тим самим ім'ям та орлом на дельфіні. Підставою для цього є думка про паралельні випуски литих асів і «дельфінів» з одним і тим самим іменним скороченням. Якщо три номінали асів з Горгоною – визначаються як обол,

¹ Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський–Ікар. Картон 9. Одиниця зберігання 56. Листування з різними науковими закладами, окремими вченими. Арк. 14.

² Лобода П.Г. Обоюдорельефный тяжелый ольвийский «дельфин». Древние культы, обряды, ритуалы: памятники и практики. Сборник научных статей / Гл. ред. Е.П. Токарева. Зимовники: Зимовниковский краеведческий музей, 2015. С. 146–149.

геміобол і тетартеморій, то номінал «дельфінів» із зазначеною градацією їх ваги слід визначити як гемітетартеморій, і тоді вся серія асів з Горгоною та дельфінами з найменшою вагою та загальним для них написом АΡΙΧ і кількістю номіналів стає схожою з такими ж чотирма номіналами, зафіксованими нами серед великих анапіграфних «дельфінів». Це дає підстави говорити про використання ольвіополитами норм євбейсько-атичної вагової системи при лиття великих та важких анапіграфних дельфінів вже в середині третьої або на початку останньої чверті VI ст. до н.е.»¹.

В особовому архіві Петра Йосиповича Каришковського містяться нумізматичні таблиці серед яких містяться важливі дані з дослідження нумізматики Ольвії, а саме: розподілення ваги 46 легких ольвійських статерів, де монети розділено на вагові групи відповідно до хронології емісій (Рис. 9)².

В складі справи № 58 міститься лист від «Георга Н.Н.», який запрошує Петра Йосиповича разом із дружиною до себе в гості у Ялту, запевняючи, що погода відмінна і спека в цей час буде відсутня, лист датовано 16 квітня 1986 року. Цікавим моментом є те, що у вказаному листі містяться і корисні нумізматичні свідчення, зокрема Георг Н. перераховує виявлені ним античні монети: «Три естампаже Вам надсилаю. А четверта монета у мене сильно зношена, переламана і естампаже з неї зробити неможливо. Це – Зоґр. 33 – 17, Бур. VI 122 вага 0,88. Ольвійського срібла в мене мало, до нас не доходить, міді близько 240 екз. А ось Херсонесу сер. – 18 екз., більше ніж в Британському музеї, а у Мошнягіна було три. Якщо буде можливість порадити мені придбати монети для моєї колекції, буду щиро вдячний. Просимо писати. Сердешно вітаємо Вас із святами I Травня та Дня Перемоги, бажаємо здоров'я, щаста та успіхів. Щиро, Ваши Гал. Георг. Н.Н. (підпис)»³. Очевидно, це

¹ Там само.

² Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський–Ікар. Картон 1. Одиниця зберігання 3. Матеріали археологічних розкопок та нумізматичні таблиці. Арк. 1–110.

³ Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович

особите листування вченого із приватним колекціонером, із яким Петро Йосипович підтримував тісне спілкування, цінними є спостереження Георга Н. про те, що ольвійське срібло не трапляється йому серед місцевих знахідок в Криму, натомість мідних монет вдалось зібрати близько 240 екземплярів. Ці свідчення можуть виявитись корисними для подальших розвідок щодо поширення ольвійських монет, їх топографії та вивчення їх колекціонування.

Отже, із наведеного вище можна констатувати наступне. Значну наукову цінність дл сучасної нумізматики вмішують роздуми з нумізматики Ольвії IV-I ст. до н.е., які можна виявити в різних частинах фонду. Вартий уваги також той факт, що в якості джерел своїх досліджень Петро Йосипович обирав монети із приватних колекцій, поєднуючи їх монетами із колекцій музеїв, при цьому не ставали виключенням із музейні предмети із провідних музеїв світу. Науковий доробок Петра Йосиповича Каришковського щороку вводив в науковий обіг нові актуальні дані з ольвійської нумізматики, провідні нумізмати свого часу не могли оминати увагою його статті та не рідко намагались доповнити їх новими даними. Вплив Петра Йосиповича на вивчення нумізматики Ольвії стрімко збільшувався, що призвело до визнання його таланту також за межами СРСР – йому надходять пропозиції публікуватись за кордоном, видати свої вже опубліковані праці в перекладі на англійську мову, колектив Інституту археології АН УРСР визнає його провіним дослідником в галузі нумізматики Ольвії та запрошує до наукової співпраці.

ВИСНОВКИ

Розуміння необхідності збереження культурних цінностей історичного Північного Причорномор'я була усвідомлена ще і кінці XVIII століття – зберігати виявлені випадковим чином давні монети офіційно постановляю сам Князь Потьомкін. Дослідження античної нумізматики стрімко набирає обертів у сучасній Україні – вивчаються історичні джерела про античне карбування, вводяться в науковий обіг нові різновиди монет, складаються топографії скарбових та одиничних знахідок, музеї збагачуються новими надходженнями. Варто акцентувати увагу на тому факті, що із початком використання приватними особами точних пристроїв для пошуку металів у землі розпочинається нова епоха, яка дала дослідникам величезні кількості нового нумізматичного матеріалу, про які класики нумізматики не могли і мріяти. Щороку в Україні кількість публікацій античних монет більшується, натомість джерело їх походження складають результати несанкціонованих аматорських пошуків монет за допомогою металодетекторів. Більшість знахідок античних монет введені нумізматами в науковий обіг, відносяться до знайдених у XIX ст., лише про частину з яких збереглися відомості про їх передачу до музейних колекцій. Згодом майже ті ж опубліковані знахідки були знову введені в науковий обіг, перевидані в різних топографіях знахідок, дещо доповнені новими знахідками монет античності. Одеський національний університет ім. І. Мечнікова є відомою освітньою та науковою інституцією в Україні та Центральній Європі, у закладі склалися стійкі традиції із поглибленого вивчення історії доби Античності, з лав університету вийшло не одне покоління відомих дослідників. Одним із найвідоміших вчених, який все професійне життя присвятив Одеському університету був професор Петро Йосипович Каришковський (1921-1988). До широкого кола зацікавлень вченого особливе місце займала нумізMATика Північного Причорномор'я та антична епіграфіка. Науковий доробок вченого створив основу вивчення античної нумізматики в Україні, праці вченого високо актуальні і в наш час.

Основним джерелом написання цієї роботи є особовий архів Петра Йосиповича Каришковського, переданий Одеський державним університетом до Одеської наукової бібліотеки і заархівований окремими справами. В архіві окрім рукописних та машинописних матеріалів присутні газети та поштові картки, епістолярна спадщина вченого, контурніабриси монет від кореспондентів з листування і т.п. Для збереження пам'яті про видатного одеського вченого в Одеський національний університет ім. І. Мечнікова за сприяння кафедри всесвітньої історії, родичів вченого, меценатів та містян було створено музей – «Нумізматична колекція професора Петра Йосиповича Каришковського». Професору Петру Йосиповичу Каришковському довелось жити у час, коли рівень розвитку цифрових технологій був значно нижчий за сьогоdnішній – людство не уявляло собі можливостей фотографування на мобільні телефони та графічної обробки зображень в редакторах, поширення їх мережею Інтернет. Вчені покоління Петра Йосиповича для фіксації зображень монет, з яких потім складались типологічні каталоги, вивчалась метрологія та стилістика – виготовляли копії у виглядів гіпсових злиwkів в натуральний розмір та величину, які стали надзвичайно цінним та інформативним джерелом з вивчення типології та вагових характеристик монет, а також частково – історії науки і техніки, методик наукового вивчення минулих епох. У науковому архіві гіпсових моделей Петра Йосиповича наявні зліпки із монет, що зберігають навіть в Британському музеї.

Важливе місце серед системи наукових студій займають праці, присвячені історії становлення галузі, життя та творчості та наукової діяльності видатних дослідників та представників цього напрямку. Історія нумізматичних досліджень в Україні має свою глибоку та виyняткову історію, зароджуючись ще у ХІХ столітті. Науковий потенціал особових архівів, написаних дослідниками автобіографій, спогадів сучасників та матеріали особових архівів та бібліотек складають вагому джерельну базу в нумізматичних дослідженнях, приховують значний науковий потенціал та вимагають ретельного вивчення і збереження. Накопичені відомими вченими та попередниками в нумізматичній

історіографії розширюють наше уявлення про вивчення нових різновидів монет, місць їх виявлення, історії вивчення скарбів та їх передавання до музеїв, є важливими у сиудях із дослідження музейної справи та багато іншого.

Вивчення основних етапів життєпису Петра Йосиповича з доповненням відомої інформації новими даними стало можливим завдяки вивченню матеріалів особового архіву, зокрема в роботі вводяться в науковий обіг неопубліковані листи до дружини П. Каришковського, наводиться зображення книжкового знаку власника особової наукової бібліотеки вченого. 6 березня 1988 року професора Петра Йосиповича Каришковського не стало. Терміновими телеграмами провіні наукові інституції із всього СРСР та друзі надсилали Родині та на адресу історичного факультету ОДУ на часті вченого телеграми із словами співчуття, найбільш цікаві з яких наведені в роботі повністю. Із збережених в особовому архівному фонді газет дізнаємось про проведення Всесоюзних читань пам'яті Петра Каришковського із друком збірника, що дає можливість розширити наше уявлення про його учнів та реакцію наукової спільноти на його доробок. Спогади учнів та сучасників П. Каришковського допомагають нам ширше зрозуміти глибину його творчої та наукової думки, ставлення до учнів та кругозір з поглядами і принципами, за якими жив вчений. Спогади доктора історичних наук, Вакуленко Ліани Василівни, яка особисто була знайома із П. Каришковським по науковій діяльності, вводяться в науковий обіг вперше.

Загальна кількість опублікованих робіт професора Петра Йосиповича Каришковського сягає майже 200 робіт, частина з яких були опубліковані посмертно. Досліджуючи науковий архів вченого у Одеській науковій бібліотеці, нам вдалось виявити раніше не включені до загального переліку опублікованих праць його публікації в газетах Одеси із друком віршів. Вважаємо, що загальним списком праць П. Каришковського має бути доповнений ними і не можна виключати той факт, що виявлені нами в особовому архіві газетні замітки є єдиними. В роботі пропонується максимально повний список наукового доробку вченого.

Із зазначеного вагомого наукового доробку можна виділити такі основні напрямки: студії з Болгаристики – 1951 – 1961 роки; нумізматику Риму і Боспору – 1953- 1980-ті роки; антична епіграфіка – 1954 – 1970-ті роки; повстання рабів в античному світі – 1955 – 1964 роки; нумізматику Ольвії – 1956 – 1990-ті роки; Протягом життя Петром Йосиповичем Каришковським було охоплено низку цікавих та актуальних для історичної науки тем. Але не всі зазначені тематики збереглись у фокусі досліджень вченого до кінця його життя – переважаючою в науковому плані для вченого лишилась нумізматику та історія грошового обігу Ольвії.

Особовий архів Петра Йосиповича Каришковського-Ікара був переданий до Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова у відділ рідкісних книг та рукописів, де йому присвоїли назву відповідно до фондоутворювача та № 8. Фонд складається із заархівованих 62 справ, розділених тематично. В справах містяться як рукописні, так і машинописні матеріали із архіву вченого, а також його нотатки та роздуми з античної нумізматики, вирізки з газет та цілі газети із публікаціями про його діяльність, фотографії та рисунки, що є достатньо інформативним та актуальним для сучасної нумізматики. Фонд розподілено по архівним картонним боксам. Слід відмітити, що особовий фонд Петра Йосиповича Каришковського структурований досить логічно та вдало, дотримуючись прийнятих в архівознавстві правил та принципів, структура архіву дозволяє досліднику в короткий час ознайомитись із саме тим блоком особового архіву, який цікавить дослідника. Нові свідчення щодо метрології, топографії, історії поповнення музейних колекцій та сформування приватних зібрань монет можна виявити у вказаному архівному онді – виключно корисному та інформативному джерелі.

Значну наукову цінність для сучасної нумізматики вмішують роздуми з нумізматики Ольвії IV-I ст. до н.е., які можна виявити в різних частинах фонду. Вартий уваги також той факт, що в якості джерел своїх досліджень Петро Йосипович обирав монети із приватних колекцій, поєднуючи їх монетами із колекцій музеїв, при цьому не ставали виключенням із музейні предмети із

провідних музеїв світу. Науковий доробок Петра Йосиповича Каришковського щороку вводив в науковий обіг нові актуальні дані з ольвійської нумізматики, провідні нумізмати свого часу не могли оминати увагою його статті та не рідко намагались доповнити їх новими даними. Вплив Петра Йосиповича на вивчення нумізматики Ольвії стрімко збільшувався, що призвело до визнання його таланту також за межами СРСР – йому надходять пропозиції публікуватись за кордоном, видати свої вже опубліковані праці в перекладі на англійську мову, колектив Інституту археології АН УРСР визнає його провідним дослідником в галузі нумізматики Ольвії та запрошує до наукової співпраці.

Із викладеного вище можна зробити загальний висновок про те, що переданий до Одеської наукової бібліотеки особовий архів Петра Осиповича Каришковського є надзвичайно цінним історичним джерелом, яке надає дослідникам змогу вивчити нові дані з типології, метрології монет Ольвії, історії грошового обігу Північного Причорномор'я, дізнатись нові сторінки із життєвого шляху та поетичної творчості вченого, отримати ширше уявлення про формування музейних та приватних колекцій в Україні в другій половині ХХ століття – в часи цілої епохи розквіту античних студій в Україні, де одним із видатних діячів світового рівня став професор Петро Йосипович Каришковський.

СПИСОК ВИКОРСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Особовий архів

1. Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський-Ікар. Картон 1. Одиниця зберігання 2. Поетичні збірки П.Й.Каришковського. Арк. 1-188.

2. Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський-Ікар. Картон 1. Одиниця зберігання 1. Автобіографія. Арк. 1-6.

3. Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський-Ікар. Картон 1. Одиниця зберігання 3. Матеріали археологічних розкопок та нумізматичні таблиці. Арк. 1-110.

4. Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський-Ікар. Картон 5. Одиниця зберігання 33. Матеріали з ольвійської епіграфіки (фотозображення написів, їх розшифрування, замальовані ескізи). Арк. 1-258.

5. Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський-Ікар. Картон 9. Одиниця зберігання 62. Фотокопії монет, скульптур...Арк. 1-16.

6. Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський-Ікар. Картон 9. Одиниця зберігання 60. Листи, телеграми з співчуттям про смерть П.Й. Каришковського. Арк. 1-37.

7. Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8.

Петро Йосипович Каришковський-Ікар. Картон 9. Одиниця зберігання 59. Некрологи в газетах. Арк. 1-4.

8. Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський-Ікар. Картон 9. Одиниця зберігання 58. Особисте листування, листи до дружини. Арк. 1-110.

9. Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський-Ікар. Картон 9. Одиниця зберігання 57. Запрошення на конференції. Арк. 1-18.

10. Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський-Ікар. Картон 9. Одиниця зберігання 56. Листування з різними науковими закладами, окремими вченими. Арк. 1-34.

11. Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський-Ікар. Картон 9. Одиниця зберігання 55. Листи до П.Каришковського, кореспонденти: Б.А. Шрамко, И. Никулица, М. Руссев та ін. Арк. 1-66.

12. Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський-Ікар. Картон 9. Одиниця зберігання 54. Листування П.Й. Каришковського з М. Скаржинського про Березанський скарб. Арк. 1-43.

13. Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський-Ікар. Картон 9. Одиниця зберігання 53. Листування П.Й. Каришковського з К.В. Голенко. Арк. 1-9.

Періодична преса (газети).

14. Виноградов Ю. Поддержание огня. Вечерняя Одесса. № 81 (5307). 18 апреля 1991 г. Одесса, 1991. С. 3.
15. Губарь О. Памяти профессора П.О. Карышковского. Вечерняя Одесса. № 81 (5307). 18 апреля 1991 г. Одесса, 1991. С. 3.
16. Добролюбский А. Чтения памяти профессора П.О. Карышковского. Вечерняя Одесса. № 64 (4699). 18 марта 1989 года.
17. Карышковский П.О. Березанские сонеты. За наукові кадри. № 36 (1729). 25 листопада 1988. Одеса, 1988. С. 4.
18. Карышковский П.О. Сонет 3. Вечерняя Одесса. № 64 (4699). 18 марта 1989 года.

Публікації

19. Kotsur V. Methodological issues of modern numismatic research: materials of «black» archeology and scientific research // *Studia I Materialy «Forum Numizmatyczne, Pieniadz I Mennice»*. – № 1. – Bialystok, 2016. – S. 5-9.
20. Mielczarek, M., & Orlyk, V. (2019). New find of Olbian coins. Tarashcha district, Kyiv region, Ukraine. *Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk [East European Historical Bulletin]*, 13, 33-39. doi: 10.24919/2519-058x.13.190763
21. Morawiecki L. Skarb «delfinow» z Nikolajewa / L. Morawiecki // *Матеріали конференції [«Грошовий обіг і банківська справа в Україні: минуле та сучасність»]* (Львів, 14-15 травня 2005 р.). – Львів, 2005. – С. 9-15.
22. Stoljarik E.S. Essays on Monetary Circulation in the North-Western Black Sea Region. *Univ Museum Pubns* (1 Oct. 1997). 1997.
23. Stoljarik E.S. Essays on Monetary Circulation in the North-Western Black Sea Region. *Univ Museum Pubns* (1 Oct. 1997). 1997. P. 126, № 163.
24. Абрамзон М. Г. Корпус боспорских кладов античных монет / М. Г. Абрамзон, Н. А. Фролова. – Том. I (1834-2005). – Симферополь-Керчь, 2007-2008. – 721 с.

25. Абрамзон М.Г., Иванина О.А. Античные монеты из собрания Керченского историко-культурного заповедника. Часть II. Киев: Мистецтво, 2010. 142 с.
26. Авалиани С.Л. Бумаги профессора А.Е. Назимова. Одесса, 1911. 94 с.
27. Азбучный и хронологический указатели к шести частям сборника старинных бумаг, хранящихся в музее П.И. Щукина. М.: Тип. Мамонтова, 1900. 174 с.
28. Антонович В. Описание Киевского клада, содержащего римские монеты III и IV столетия. Москва, 1878. 6 с.
29. Антонович В.Б. Археологическая карта Киевской губернии. Москва, 1895. С. 32.
30. Антонович В. Б. Археологическая карта Волынской губернии / В. Б. Антонович. – Москва: «Типография Г. Лисснера и А. Грешеля», 1900. – 140 с. + карты.
31. Белявец В.Г., Сідаровіч В.М. Римская монеты з селішча Мерчыцы-2 Пінскага раёна. Тэзісы дакладаў Трэція навуковых чытанні памяці прафесара Валянціна Наумавіча Рабцэвіча (1934-2008). Мінск, 16-18 мая 2018 г. Мінск: БДУ, 2018. С. 11-12.
32. Беляшевский Н. Монетные клады Киевской губернии. Киев, 1889. С.26 – 34.
33. Беляшевский Н. Ф. Монетные клады Киевской губернии / Н. Ф. Беляшевский. – Киев, 1889.
34. Бертъе-Делагард А.Л. Поправки общего каталога монет П.О. Бурчакова. Москва, 1907. 36 с.
35. Белая О. Архівні джерела про монетні скарби Києва. Пам'ятки. Археографічний щорічник. № 14. Київ, 2013. С. 190-191..
36. Белая О.М., Распутіна Л.А. Каталог монетних знахідок Київщини. Київ: Логос, 2020. 75 с.

37. Бойко-Гагарин А., Мызгин К., Кошелек полуторных грошей Сигизмунда III с денарием Тита из Житомирской области. Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія «Історія». Вип. 48. № 1117. Харків, 2014. С. 240-247.
38. Бойко-Гагарин А. С. Дореволюційні газети як джерело вивчення історії музейної справи в Україні. Краєзнавство. № 3/4 (96/97). Київ, 2016. С. 134-145.
39. Бойко-Гагарин А. С. Характеристика джерел вивчення фальшивих монет та банкнот в грошовому обігу України в імперську добу (1795–1917). Соціум. Документ. Комунікація. № 8. Серія: Історичні науки. Переяслав-Хмельницький: ФОП Домбровська Я.М. 2019. С. 63. DOI: 10.31470/2518-7600-2019-8-55-75.
40. Брайчевский М.Ю. К вопросу о происхождении Оболонского клада. КСИИМК. Москва, 1956. С. 59-64. № 250.
41. Бруяко И.В., Кокоржицкая Т.Н., Носова Л.В., Янов Д.М. Новые монетные находки из раскопок городища Картал / Орловка 2010-2016 гг. Записки отдела нумизматики и торевтики Одесского археологического музея. Часть III. Одесса: Ирбис, 2017. С. 51-61. № 10, № 11.
42. Бужинський М. Листи В.Б. Антоновича до Б.С. Познанського. Україна. Науковий двохмісячник українознавства. Книга 5. Київ: Державне видавництво України, 1928. С. 99-105.
43. Булатович С.А. Н.Н. Мурзакевич и античное нумизматическое собрание Одесского общества истории и древностей (по материалам изданий Общества). Материалы по археологии Северного Причерноморья / Одесский археологический музей НАН Украины.– Одесса: Фаворит, 2011.– Вып. 12.– С. 371-381.
44. Вакуленко Л.В. Знахідки римських монет у Прикарпатті та питання грошового обігу. Археологія і давня історія України. Випуск 4. Київ, 2010. С. 104.

45. Гарбуз Б.Б. Золотий римський медальйон із с. Верхівні. Тези доповідей наукової конференції Музею історичних коштовностей України – філіалу Національного музею історії України. Січень 1993 р., Київ, 1993. С. 16-17. Його ж. Гарбуз Б.Б. Золотий римський медальйон з с. Верхівні. Археологія. 1993. № 1. С.71 – 78.
46. Гилевич А. Клад херсоно-византийских монет из округи Херсонеса / А. Гилевич // Нумизматика и сфрагистика. – № 5. – Киев: «Наукова думка», 1974. – С. 91-94.
47. Гилевич А.М. Клад "ассов" из Ольвии. Нумизматика и эпиграфика. Том X. Москва, 1972. С. 74-78.
48. Гилевич А.М. Монеты из раскопок в Херсонесе в 1950 году. Херсонесский сборник. Выпуск 5. Севастополь, 1959. С. 191-205.
49. Голенко К.В. О некоторых статерах Асандра 20 года правления. Нумизматика и эпиграфика. Том X. Москва, 1972. С. 103-107.
50. Голенко К.В. Третий Патрэйский клад (1970 г.) и некоторые замечания о боспорской монетной чеканке III в. н.э. Нумизматика и эпиграфика. Том XII. Киев, 1978. С. 10-40.
51. Гошкевич В. И. Клады и древности Херсонской губернии. Книга первая с художественными иллюстрациями / В. И. Гошкевичь. – Херсон: «Типография Юга», 1903. – 171 с. з табл.
52. Грандмезон Н.Н. Свинцовые монеты Херсонеса. Нумизматика и эпиграфика. Том XII. Киев, 1978. С. 41-45.
53. Дацюк О., Бойко-Гагарін А. Нові надходження до НІАМ «Київська фортеця» – монети Ольвії, Істрії та Ніконію. Проблеми і перспективи нумізматика Античної та Римської доби на теренах Південно-Східної Європи: тези доповідей I Міжнародного фахового семінару, присвяченого пам'яті В. О. Анохіна, 26 вересня 2019 року. Меджибіж-Кропивницький-Переяслав, 2020. С. 20-22.
54. Де Витте. Археологическая находка в с. Ласкове в 1610 г. ЧОИИЛ. Кн. 14. Вып. II. 1900. С. 86-101.

55. Дениско Л.М. Быблотека та архив Олексыя Захаровича Попыльницького. К. 2009, 475 с.
56. Діденко С.В., Мизгін К.В. Знахідки античного імпорту на поселенні Комарів. Археологічні дослідження в Україні. Київ, 2012. С. 367.
57. Домбровська Л.Ф. Українське державотворення: внесок першовідкривача Трипільської культури В. Хвойки в українську історико-культурну спадщину. Розвиток українського туризму як засіб подолання кризових наслідків. Матеріали VI Міжрегіональної науково-практичної конференції ОІ МАУП, 11 листопада 2010 року. Одеса, 2010. С. 221-230.
58. Друг О. Київський колекціонер Микола Леопардов (1820-1895). Нумізматика і фалеристика. № 1. Київ, 2005. С. 36-38.
59. Друг О. Київський колекціонер Микола Леопардов (1820-1895). Нумізматика і фалеристика. № 1. Київ, 2005. С. 36-38.
60. ерг Д. Я. Некоторые клады монет XVI – XVII вв., найденные на территории УССР / Д. Я. Берг // Нумизматика и Сфрагистика. – Том. V. – Киев: «Наукова думка», 1974. – С. 105-109.
61. Іван Георгійович Спаський (1904-1990) // Ніжинська старовина: Науковий історико-культурологічний збірник. — 2005. — Вип. 1(4). — С. 124-129. — укр.
62. Калакура Я.С., Войцехівська І.Н. Історичне джерелознавство. Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ: Либідь, 2002. С. 111.
63. Карышковский П. Втооая крупная монета царя Иненсимея. Советский коллекционер. № 10. Москва, 1972. С. 143-152.
64. Карышковский П. Стихотворения. Одесса, 2015. 224 с.
65. Карышковский П.О. Находки позднеримских и византийских монет в Одесской области. Материалы по археологии Северного Причерноморья: Сб. научн. тр. Вип. 7. Одесса, 1971. С. 83-84.

66. Киреенко Г. Ордера Князя Потемкина. 1786 год. Известия Таврической ученой архивной комиссии. № 4. Второе издание. Симферополь, 1897. С. 27.
67. Клейман И.Б. Профессор Петр Осипович Карышковский (12.03.1921 – 06.03.1988). *Stratum Plus*. № 6. Санкт-Петербург-Кишинев-Одесса, 1999. С. 8-9.
68. Ковальчук Є.І. Музей як джерельна база в профільних і музеєзнавчих дослідженнях. Збірник наукових праць «Могилянські читання 2015». До 90-річчя Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника. Київ, 2016. С. 421.
69. Кокожару В.М. Новые монетные находки римского времени в окрестностях города Рени на Дунае. Тезисы докладов Международной конференции. Проблемы скифо-сарматской археологии Северного Причерноморья. Том II. Запорожье, 1994. С. 86.
70. Колибенко О., Колибенко О. Знахідки ольвійських монет на Переяславщині. Збірник праць IV Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми нумізматики в системі допоміжних історичних дисциплін». 22-23 червня 2016 р. Кіровоград-Київ-Переяслав-Хмельницький, 2016. С. 18-21.
71. Комар А.В. Погребение кочевника нач.VIII в. У села Журавлиха в Среднем Поднепровье. Степи Евразии в эпоху средневековья: Зб. Наук. Пр. 2006 . Т.5. С.403 – 412. НМІУ. Інв. № НД-931
72. Кордуба М. Звязки В. Антоновича з Галичиною. Україна. Науковий двохмісячник українознавства. Книга 5. Київ: Державне видавництво України, 1928. С. 33-78.
73. Коршенко А.Н. Крымские клады позднеримских монет. Нумизматика и эпиграфика. Том XVIII. М.: Памятники исторической мысли. 2011. С. 108-135. Його ж. Коршенко А.Н. Новый клад позднеримских монет из Юго-Западного Крыма. V Международный Византийский семинар ΧΕΡΣΩΝΟΣ ΘΕΜΑΤΑ: «империя» и «полис». Севастополь, 2013. С. 31-32.

74. Котляр М.Ф. Тридцять років разом з учителем / М. Котляр // Ніжинська старовина: Науковий історико-культурологічний збірник. — 2005. — Вип. 1(4). — С. 136-143. — укр.
75. Коцур В. Історіографія українського скарбознавства. Український нумізматичний орічник. № 1. Переяслав-Хмельницький, 2017. С. 15-32. DOI <https://doi.org/10.31470/2616-6275-2017-1-15-32>.
76. Коцур В. Нумізматичне зібрання Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Український нумізматичний щорічник. № 4. Переяслав, 2020. С. 144–164. DOI: 10.31470/2616-6275-2020-4-144-164.
77. Коцур В.П. Актуальні напрямки та організаційні засади сучасних досліджень середньовічної нумізматики в Україні. Наукові записки з української історії: Збірник наукових статей. Вип. 33. Переяслав-Хмельницький, 2013. С. 3-8.
78. Коцур В.П. Щодо проблеми використання матеріалів «чорної» археології в наукових дослідженнях з нумізматики. Тези доповідей IV міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки». 22-23 червня 2016 р. Кіровоград–Київ–Переяслав-Хмельницький, 2016. С. 11-14.
79. Кочубинский А. Рукописи В.И. Григоровича. М., 1879 60 с.
80. Кропоткин В. В. Клады римских монет на территории СССР / В. В. Кропоткин. – Москва: «Издательство Академии наук СССР», 1961. – 134 с.
81. Кропоткин В.В. Дополнение к списку находок римских монет. Stratum Plus. № 6. Кишинев, 2000. С. 25. № 1760.
82. Кропоткин В.В. Клады римских монет на территории СССР. Москва, 1961. С. 59. № 466.
83. Лисенко Л.В. Наукові категорії «колекція», «зібрання», «бібліотека» як об'єкт вивчення, опису та реставрації: до проблеми класифікації понять. Рукописна та книжкова спадщина України. Археографічні

дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів. Випуск 8. Київ, 2003. С. 220–221.

84. Лобода П.Г. Обоюдорельефный тяжелый ольвийский «дельфин». Древние культы, обряды, ритуалы: памятники и практики. Сборник научных статей / Гл. ред. Е.П. Токарева. Зимовники: Зимовниковский краеведческий музей, 2015. С. 146-149.

85. Ляскоронский В.Г. Находки римских монет в области среднего Поднепровья. Труды одиннадцатого археологического съезда в Киеве. 1899. Том I. Москва, 1901. С. 458.

86. Ляскоронський В. Володимир Боніфатієвич Антонович, як археолог. Україна. Науковий двохмісячник українознавства. Книга 5. Київ: Державне видавництво України, 1928. С. 88-98.

87. Ляскоронський В.В. Римская монета в пределах Южной Ручи и в соседних с нею землях. Рукопись. Киев, 1927. Библиотека ім. Максимовича. Інв № 182989.

88. Ляскоронський В.В. Римські монет; які знайдено на території м. Києва. Український музей. Т. 1. Київ, 1927. С. 30.

89. Мизгін К.В. Знахідки римських монет на Волині: основні категорії та особливості розповсюдження (до проблеми регіонального вивчення). Археологія і давня історія України, 2019, Вип. 1 (30). С. 34.

90. Мызгин К.В. К карте находок античных монет на Харьковщине (из научного архива Б. П. Зайцева). Древности. 2014-2015. С. 276-287.

91. Носкіна Н.М., Біліменко Л.А. Актуальні питання збереження й використання газетних фондів. Тези доповідей. V Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми збереження, консервації, реставрації та експертизи музейних пам'яток». 23-27 травня 2005 р. Київ, 2005. С. 235–236.

92. Орлик В. Знахідка кизікіни-гекти в середині 90-х років ХХ ст. поблизу с. Парутине. *Studia I Materialy «Forum Numizmatyczne»*. № 4. Białystok, 2020. S. 5-15.

93. Орлик В. Знахідки в басейні р. Тясмину мідних монет Ольвії з Деметрою та «істрійським» варіантом міської емблеми. Український нумізматичний щорічник. № 4. Переяслав, 2020. С. 5–42. DOI: 10.31470/2616-6275-2020-4-5-13.

94. Орлик В. Знахідки монет Понтійської держави Мітрідата Євпатора на території Дніпровського Правобережного Лісостепу / В. Орлик // Український історичний журнал. – 2020. – Число 6. – С. 93. – Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2020_6_10

95. Орлик В. М. Інформаційний потенціал WEB-ресурсів у нумізматичних дослідженнях (на прикладі монет держав Хрестоносців) / В. М. Орлик // Матеріали наукової конференції з міжнародною участю [«Архівознавчі та джерелознавчі галузі знань: проблеми взаємодії на сучасному етапі»] (14 березня 2013 р., м. Київ). – Київ, 2013. – С. 129-133.

96. Орлик В. Скарб ольвійських «борисфенів» із с. Яселка Очаківського району Миколаївської області. Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки: тези доповідей V-ї міжнародної науково-практичної конференції, 21-22 червня 2018 р. Меджибіж – Переяслав-Хмельницький – Кропивницький – Київ, 2018. С. 13-14.

97. Орлик В., Коцур В., Цыганенко Л. 2019. Клад ольвийских монет «борисфенов», найденный в Городищенском районе Черкасской области весной 2018 года. *Acta Archaeologica Lodziensia*, 65, 37-48.

98. Орлик В., Шостопап А. Нумізматичні свідчення зв'язків населення дніпровського правобережного лісостепу з Римською та Візантійською імперіями у IV-VIII. *Forum Numizmatyczne. Studia i materiały*. No 5. Białystok, 2021. S. 17-31.

99. Орлик В.М. До питання існування грошового обігу на території Дніпровського правобережного лісостепу (V – I ст. до н.е.). Історія, археологія, інформаційна, бібліотечна та архівна справа: актуальні проблеми науки та освіти: тези доповідей I Міжнародної наукової конференції, 13 травня 2020 р. Кропивницький, 2020. С. 9-13.

100. Орлик В.М., Орлик С.В. Теоретико-методологічні та джерелознавчі проблеми економічної історії України. Універсум історії та археології. 2019. Том. 2 (27). Вип 2. Дніпро. С. 5–27.
101. Орлик С.В. Нумізматичні та боністичні джерела дослідження історії грошового обігу в Галичині й Буковині під час російської окупації в роки Першої Світової війни. Актуальні проблеми нумізматики в системі спеціальних галузей історичної науки: тези доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції, 21–22 червня 2018 р. Меджибіж – Переяслав-Хмельницький – Кропивницький – Київ, 2018. С. 139–142.
102. Павлик О. "Археологічний літопис Південної Росії" в листуванні Миколи Біляшівського та Федора Вовка. Переяславський літопис. Випуск 5. Переяслав-Хмельницький, 2014. С. 122-128.
103. Петров Н. Археологическая находка на хорах великой церкви Киевопечерской лавры. Чтения в Церковно-Археологическом обществе. Вып. II. Киев, 1899. С. 88-108.
104. Петров Н.И. Описание рукописных собраний, находящихся в городе Киеве. Вып. 2. М., 1896. 294 с.
105. Пиоро А. С. Клад антонинианов из с. Долинное Крымской области / А. С. Пиоро, А. Г. Герцен // Нумизматика и сфрагистика. – № 5. – Киев: «Наукова думка», 1974. – С. 81-90.
106. Покрасс Ю. О неописанных монетах Боспора. Нумизматика и фалеристика. № 2. Киев, 1997. С. 6-7.
107. Прядко О., Юрченко О. Нові знахідки римських монет на Переяславщині. Ніжинська Старовина. Серія Памяткознавство Північно-Східного регіону України. № 9. Випуск 24 (27). Ніжин-Київ, 2017. С. 84-91.
108. Руссев Н.Д. Возвращение Икара счастливого. Stratum Plus. № 6. Санкт-Петербург-Кишинев-Одесса, 1999. С. 11-18.
109. Сідаровіч В.М. Рымскія манеты – першыя грошы на Беларусі. Банкаўскі веснік. Люты 2020. Мінск, 2020. С. 9.

110. Ставицька А. Київський та Одеський археологічні інститути: джерельна база та історіографія. Переяславський літопис. Випуск 5. Переяслав-Хмельницький, 2014. С. 114-121.

111. Столярик Е.С. Клад римских серебряных монет IV в. из с. Холмское Одесской области. Византийский временник. Том 47 (92). 1986. С. 219-221.

112. Титов А. Описание славяно-русских рукописей, находящихся в собрании чл.-кор. имп. о-ва Любителей древней письменности А.А. Титова. Т. 1,2. М., Печ. А.И. Сергиевой, 1900, 1901. 469 с.

113. Толстой И., Кондаков Н. Русские древности в памятниках искусства. Випуск второй. Древности Скифо-Сарматские с 147-ю рисунками в тексте. Санкт-Петербург, 1889. 164 с.

114. Туровский Е.Я., Колесниченко Е.А. Еще раз о первых сериях чеканенной ольвийской меди. Стародавнє Причорномор'я. Випуск XI. Одеса: ОНУ, 2016. С. 542-545.

115. Хмарський В.М. Володимир Антонович і Одеське товариство історії та старожитностей: три нові штрихи. Південня Україна XVIII-XIX століття. Випуск 5. Запоріжжя, 2000. С. 252-256.

116. Хроника недавней старины. Из архива князя Оболенского-Неделинского-Мелецкого. СПб, 1876. 398 с.

117. Шестопал А. В. Скарби Черкащини. Черкаси: Вид. Андрощук П. С., 2007. 120 с.

Електронні ресурси

118. Петро Йосипович Карышковський. URL: <https://uk.wikipedia.org>

119. Они оставили след в истории Одессы. Петр Йосипович Карышковский. URL: <http://odessa-memory.info/index.php?id=724>

Рис. 1. Фотографії золотих монет Кізіка¹.

Рис. 2. Власноручне виконання контурного абрису монети, додане до листа Петру Каришковському від учасника археологічної експедиції на Полтавщині.

¹ Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський-Ікар. Картон 9. Одиниця зберігання 62. Фотокопії монет, скульптур...Арк. 1-16

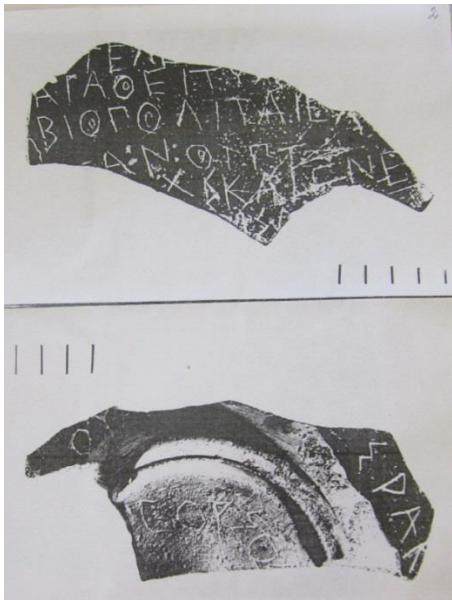

Рис. 3. Фото фрагменту античної кераміки із написами¹.

Рис. 4. Експозиція музею «Нумізматична колекція професора Петра Йосиповича Каришковського»

Рис. 5. Вітрина із гіпсовими моделями монет із "Дороцького" скарбу IV ст. до н.е.

¹ Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова. Відділ рідкісних книг та рукописів. Особовий архівний фонд № 8. Петро Йосипович Каришковський–Ікар. Картон 5. Одиниця зберігання 33. Матеріали з ольвійської епіграфіки (фотозображення написів, їх розшифрування, замальовані ескізи). Арк. 2.

Рис. 6. Гіпсові моделі золотих статерів Пантікапею

Рис. 7. Мюнц-кабінет Петра Йосиповича Каришковського для зберігання наукового архіву гіпсових моделей

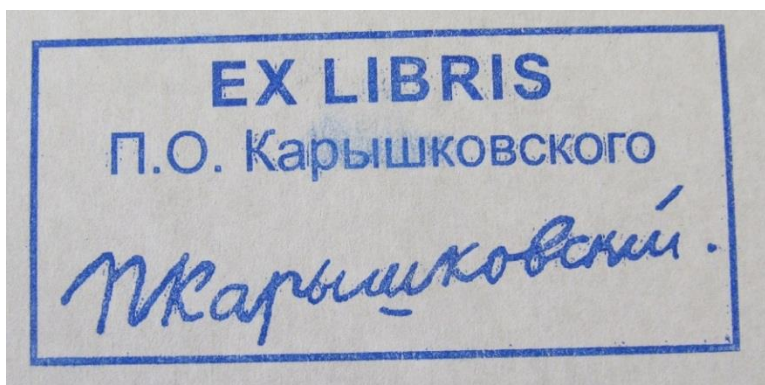

Рис. 8. Екслібрис Петра Осиповича Каришковського¹.

¹ Там само.

Табл.

Розподілення ваги легких ольвійських статурів
по вегах

Весавање групи (от - до, в граммах)	Розподілення ваги					
	Всего	Знамен: Ланон/ Заблех Р. IX-9	Знамен: Асилья над пещер Ванон Заблех Р. X-9	Знамен: Теран/ Векон Р. К. 21-22	Знамен: Теран/ Пампа Р. X-18, 19	Знамен: Афан/ Орчак
Больше 9,30	2				2	
8,41 - 8,60	1				1	
8,21 - 8,40	1				1	
8,01 - 8,20						
7,81 - 8,00	4	1		2	1	
7,61 - 7,80	3			1	2	
7,41 - 7,60	4			2	2	
7,21 - 7,40	4		2	2		
7,01 - 7,20	3			1	2	
6,81 - 7,00	7			2	5	
6,61 - 6,80	2				2	
6,41 - 6,60	5			3	2	1
6,21 - 6,40	1				1	
6,01 - 6,20	2				2	7
5,81 - 6,00	1				1	6
5,61 - 5,80	1			1		6
5,41 - 5,60						4
5,21 - 5,40	1				1	3
Меньше 4,75	4			1	3	1
	46	1	2	15	28	28

Рис. 9. Розподілення ваги легких ольвійських статурів, особовий архів П.Каришковського¹.

¹ Там само. Арк. 36.

Список опублікованих праць Петра Йосиповича Каришковського¹

1951 рік.

1. Политические взаимоотношения Византии, Болгарии и Руси в 967 – 971 гг.: Автореф. канд. дисс. — Институт истории АН СССР, 1951. — 17 с.
2. Русско-болгарские отношения во время Балканских войн Святослава // ВИ. N 8. С. 101-105.

1952 рік.

3. К вопросу о первоисточниках по истории походов Святослава // КСИС АН СССР. Вып. 9. С. 53-61.
4. О хронологии русско-византийской войны при Святославе // ВВ. Т. 5. С. 127-138.

1953 рік.

5. Балканские войны Святослава в византийской исторической литературе // ВВ. Т. 6. С. 36-71.
6. К истории Балканских войн Святослава // ВВ. Т. 7. С. 224-243.
7. Боспор и Рим в I в. н.э. по нумизматическим данным // ВДИ. N 3. С. 179-190.
8. (Рецензия на кн.:) Зограф А. Н. Античные монеты. МИА ССР, 1951. Вып. 16 // ВДИ. N 1. С. 105-111.

1954 рік.

9. О мнимом болгарском источнике древнейших русских летописных сводов // ТрОГУ. Т. 144. Сер. ист. наук. Вып. 4. С. 175-182.
10. (Рецензия на кн.:) Толстой И. И. Греческие граффити древних городов Северного При- черноморья. М. Л.: изд. АН СССР, 1953 // ВДИ. N 1. С. 69-71.

1955 рік.

11. К истории Балканских походов Руси при Святославе // КСИС АН СССР. Вып. 14. С. 26-30.
12. Куликовская битва. М.: Госполитиздат. 63 с.

¹ Клейман И.Б. Профессор Петр Осипович Карышковский (12.03.1921 – 06.03.1988). Stratum Plus. № 6. Санкт-Петербург–Кишинев–Одесса, 1999. С. 8–9.

1956 рік.

13. З історії Ольвії в IV ст. до н. е. // ПрОДУ. Т. 146. Сер. іст. наук. Вып. 5. С. 167-174.

14. О классификации серебряных статов Ольвии IV в. до н.э. // КСИИМК. Вып. 66. С. 69-77.

15. Из истории монетного дела и денежного обращения Ольвии в V – III вв. до н.э. // Тезисы научн. конференции ИИМК АН СССР, посвященной истории и археологии Северного Причерноморья в античную эпоху. М., 1956. С. 45-50.

16. Восстание Спартака. М.: Госполитиздат. 63 с.

1957 рік.

17. Заметки по нумизматике античного Причерноморья. 1-3 // ВДИ. N 2. С. 138-146.

18. З історії монетної справи та грошового обігу в Ольвії. I // Археологія. Т. XI. С. 45-69.

19. Находка римских монет в бассейне реки Кодымы // СА. N 2. С. 250-253.

20. Несколько неизданных монет античного Причерноморья // Труды ГИМ. Вып. 26. С. 27-31.

21. (Рецензия на кн.:) Шелов Д. Б. Монетное дело Боспора VI – II вв. до н.э. М.: изд. АН СССР, 1956 // СА. N 1. С. 276-279.

1958 рік.

22. Восстание Ивайла: крестьянская война в средневековой Болгарии // ВВ. Т. 13. С. 107-135.

23. Селянська війна у середньовічній Болгарії // ПрОДУ. Т. 148. Сер. іст. наук. Вып. 6. С. 147-160.

24. Стоимость монетных металлов в Северном Причерноморье в IV в. до н.э. // ВДИ. N 3. С. 121-136.

25. Утерянная ольвийская надпись // СА. Т. 28. С. 151-161.

26. (Рецензия на кн.:) Зограф А. Н. Монеты Тирры. М.: изд. АН СССР, 1957 // ВДИ. N 2. С. 181-184.

27. (Рецензия на кн.:) Mazard J. Corpus nummorum Numidiae Mauretaniaequeae. Paris // СА. N 1. С. 282-285.
28. (Рецензия на кн.:) Studii și cercetări de numismatică. Vol. I. București, 1957 // СА. N 3. С. 271-273.
29. Восстание Спартака. М.: Госполитиздат. 63 с. (переиздание N 16). 1959 рік.
30. З історії зовнішньополітичних зв'язків Ольвії: Ольвія та Родос // МАПШ. Вип. 2. С. 67-79.
31. З історії монетної справи на Боспорі в III ст. н. е. // МАПШ. Вип. 2. С. 177-186.
32. З історії монетної справи та грошового обігу в Ольвії. 2 // ПрОДУ. Т. 149. Сер. іст. наук. Вип. 7. С. 47-68.
33. Из истории монетного дела и денежного обращения Ольвии в V – III вв. до н.э. // Проблемы истории Северного Причерноморья в античную эпоху. М.: изд. АН СССР. С. 220-234 (пол- ный текст доклада, тезисы которого см. N 15).
34. Материалы к собранию древних надписей Сарматии и Тавриды. 1-2 // ВДИ. N 4. С. 111-131.
35. Ольвійські монети, знайдені поблизу Одеси // ПрОДУ. Т. 149. сер. Іст. наук. Вип. 7. С. 136-140.
36. (Рецензия на статью:) Szemiotowa A. Monety Olbii // Buletyn numizmatyczny. Warszawa, 1954. N 4 // ПрОДУ. Т. 149. Сер. іст. наук. Вип. 7. С. 167-169.
37. М. Ф. Болтенко (1888 – 1959) (некролог) // ПрОДУ. Т. 149. Сер. іст. наук. Вип. 7. С. 171 – 173.
38. Пам'яті М. Ф. Болтенка // МАПШ. Вип. 2. С. 197-198. 1960 рік.
39. Доповнення до історії монетної справи Ольвії наприкінці IV ст. до н. е. // МАПШ. Вып. 3. С. 234-242.
40. Заметки о монетах Ольвии // СА. N 3. С. 301-309.
41. Заметки по нумизматике античного Причерноморья. 4–6 // ВДИ. N 3. С. 132-141.

42. Из истории денежного обращения в Северном Причерноморье в III в до н.э. // ЗОАО. Т. 1 (34). С. 112-123.
43. Лев Диакон о Тмутараканской Руси // ВВ. Т. 17. С. 39-51.
44. Монеты острова Березань // КСИА АН УССР. Вып. 9. С. 85-89.
45. Об обращении кизикинов в Ольвии // НЭ. Т. 2. С. 3-13.
46. Ольвия и Афинский союз // МАСП. Т. III С. 57-100.
47. О монетах с надписью ΕΜΙΝΑΚΟ // СА. N 1. С. 179-195.
48. О некоторых вифинских тетрадрахмах 183 года вифинской эры // ЗОАО. Т. 1 (34). С. 327-333.
49. Серебряные монеты Ольвии из раскопок 1957 г. // НЭ. Т. 2. С. 14-27.
50. (Рецензия на сборник:) Histria: monografie arheologica. Vol. I. București, 1954 // МАПП. Вып. 3. С. 279-281.
51. Миф о Христе. Одесса: Одесское областное изд., 1960. 30 с.
52. М. Ф. Болтенко (1888 – 1959) (некролог) // СА. N 1. С. 323.
53. А. Г. Готалов-Готлиб (1866-1960) (некролог) // ЗОАО. Т. 1 (34). С. 375-376. 1961
54. Заметки по нумизматике античного Причерноморья. 7-9 // ВДИ. N 4. С. 109-119.
55. Из истории ольвийско-афинских связей // Научный ежегодник ОГУ за 1960 г. Ис- торич. факультет. С. 179-182.
56. Об эре Херсонеса Таврического // КСОАМ за 1960 г. С. 107-114.
57. Ольвия и Родос по нумизматическим данным // КСИА АН СССР. Вып. 83. С. 9-14.
58. Селевкидские монеты, поступившие в 1960 г. в Одесский археологический музей // КСОАМ за 1960 г. С. 85-88. 1961 рік.
59. Bemerkungen zur Numismatik des antiken Schwarzmeergebietes // Bibliotheca classica Orientalis. Jg. 6. N 3. S. 132-136 (краткое изложение статьи, помещенной выше под N 17).

60. До історії повстання Івайла в Болгарії // Тези доповідей Четвертої міжвузівської славістичної конференції. Одеса. 1961. С. 113-114.
61. Монета одріського царя Севта, знайдена в Ольвії // Тези доповідей Четвертої міжвузівської славістичної конференції. Одеса. 1961. С.114.
62. (Рецензия на кн.:) Dittrich K. Antike Münzen aus Olbia und Pantikaräum. — Prag: Artia, 1959 // ВДИ. N 1. С. 175-177.
63. Великое восстание рабов в Риме // Детская энциклопедия. Т. 7. С. 108-111. 1962 рік.
64. Балканські походи Русі при Святославі у пізньому руському та слов'янському літописанні // ПрОДУ. Т. 152. Сер. іст. наук. Вып. 9. С.105-112.
65. З історії греко-скіфських відносин у Північно-Західному Причорномор'ї // АП УРСР. Т. XI. С. 102-121.
66. Золоті монети Лісімаха, знайдені в Ольвії // АП УРСР. Т. XI С. 97-101.
67. Из истории монетного дела Ольвии в эпоху эллинизма // МАСП. Вып. 4. С. 87-107.
68. Из истории отношений Селевкидского государства с городами Северо-Западного Причерноморья // ПС. Вып. 9. С. 105-114.
69. Клад римских монет из бассейна реки Тясмин // НЭ. Т. 3. С. 105-114.
70. Материалы к собранию древних надписей Сарматии и Тавриды. 3-5 // ВДИ. N3. С. 141-154.
71. Монеты западнопонтийских династов, найденные в Северном Причерноморье // СА. N 4. С. 49-58.
72. Ольвийские ассы с изображением совы // СА. N 2. С. 210-215.
73. О надписях на ранних монетах Ольвии // МАСП. Вып. 4. С. 220-227.
74. «Повесть временных лет» про Балканські походи Русі при князі Святославі // ПрОДУ. Т. 152. Сер. іст. наук. Вып. 9. С. 96-104.
75. (Рецензия на сб.:) Херсонесский сборник. Вып. 5. Крымиздат, 1959; Сообщения Херсонесского музея. Вып. 1-2. 1960-1961 // СА. N 4. С. 281-283.
76. (Рецензия на сб.:) Известия на Варненското археологическо дружество. Варна 1951-1961. Кн. 8-12 // ВДИ. N 2. С. 146-148.

77. Племена и государства Северного Причерноморья (II в. до н.э. – III в. до н.э.) // Хрестоматия по истории древнего Рима (Под ред.: С. Л. Утченко). Учпедгиз. С. 326-352 (подбор документов, проверка переводов, примечания).
78. А. Г. Готалов-Готлиб (1866-1960) (некролог) // ВВ. Т. 21. С. 275-276.
79. А. Л. Бертье-Делагард (1842–1920) // Советская историческая энциклопедия. Т. 2. С. 378.
- 1963 рік.
80. Находки римских монет в Одесской области // КСОАМ за 1961 г. С. 60-67.
81. Эпиграфические памятники Белгород-Днестровского музея // КСОАМ за 1961 г. С. 102-109.
82. (Рецензия на кн.:) Thompson M. The new style silver Coinage of Athens. — New York, 1961. Vol. 1-2 // ВДИ. N 1. С. 141-144.
- 1964 рік.
83. Заметки по нумизматике античного Причерноморья. 10-11 // ВДИ. N 1. С. 130-139.
84. Ольвия и Боспор по нумизматическим данным // КСОАМ за 1962 г. С. 139-145.
85. Обращение римских монет в Ольвии // Тезисы докладов конференции Отделения истории АН СССР по изучению проблем античности. Ленинград. 1964. С. 58-59.
86. Племена и государства Северного Причерноморья (VI — II вв. до н.э.) // Хрестоматия по истории древней Греции. (Под ред.: Д.П. Каллистова). Мысль. С. 624-656 (подбор документов, проверка переводов, примечания).
87. Велике повстання рабів у Римі // Дитяча енциклопедія. Т. 7. С. 104-108 (Переклад на українську мову статті, вміщеної вище під N 63).
- 1965 рік.
88. Денежное обращение Ольвии в конце II и в первой половине I вв. до н.э. // НЭ. Т. 5. С. 62-74.
89. Находки монет Римской империи в Ольвии // НС. Вып. 2. С. 50-74.

90. Ольвия и Херсонес по нумизматическим данным. КСОАМ за 1968 г. С. 156-167.

91. Вивчення стародавньої історії ПівнічноЗахідного Причорномор'я на сучасному етапі // Тези доповідей ювілейної наукової сесії, присвяченої сторіччю Одеськ. Держ. університету: суспільні науки (Одеса, 1965). С. 60-62.

92. До питання про періодизацію історії грошового обігу та монетної справи Ольвії // Тези доповідей іст. факультету Одеськ. Держ. університету до наукової ювілейної сесії, присвяченої сторіччю університету (Одеса, 1965). С. 87-90.

93. Имена магистратов на ольвийских монетах римского времени // Тезисы докладов Объединенной научной сессии Одесск. археологич. музея, Одесск. Гос. университета и Одесск. археологич. общества, посвященной итогам полевых археологич. исследований 1964 г. (Одесса, 1965). С. 42-44.

94. О классификации ольвийских монет с изображением речного божества и скифского оружия // Тезисы докладов Института археологии АН СССР и Отделения археологии АН Азерб.ССР, посвященной итогам археологич. исследований 1964 г. (Баку, 1965). С. 163-164.

1966 рік.

95. К вопросу о древнем названии Роксоланского городища // МАСП. Вып. 5. С. 149-162.

96. Материалы к собранию древних надписей Сарматии и Тавриды. 6-7 // ВДИ. N 2. С. 149-157.

97. Основі проблеми дослідження монетної справи І грошового обігу Ольвії // Тези доповідей секції сусп. та іст. наук на ХХІ Науковій конференції Одеськ. Держ. університету (Одеса, 1966). С. 96-97.

98. Невиданий напис Ізмаїльського музею // Тези доповідей наук. конференції Ізмаїльськ. Держ. Педіну, присвяченої 25-річчю Інституту (Ізмаїл, 1966). С. 47-51.

99. О классификации ольвийских монет с изображениями речного божества и скифского оружия // Тезисы докладов на секции «Нумизматика» Пленума Института археологии АН СССР, посвященного итогам археологич.

исследований 1966 г. (Москва, 1966). С. 6-7 (Тезисы переработанного доклада на Бакинской сессии, см. N 94).

100. И.Д.Головко (1920-1963) (некролог) // МАСП. Вып. 5. С. 158-159.

1967 рік.

101. Заметки об Ольвии и Борисфене // ЗОАО. Т. II (35). С. 75-90.

102. Ольвийские монеты с изображением Гермеса // ЗОАО. Т. II (35). С. 260-263.

1968 рік.

103. До питання про дату ольвійського декрету на честь Протогена // Археологія. Т. 21. С. 95-105.

104. Из истории поздней Ольвии // ВДИ. N 1. С. 167-179.

105. Історичні науки (всесвітня історія) // Історія Одеськ. Держ. університету за сто років (Під ред.: О.І.Юрженка та інш.). С. 317-346.

106. Новые данные о связях Ольвии с Малой Азией во II в. н.э. // Античная история и культура Средиземноморья и Причерноморья. М. — Л.: Наука. С. 172-177.

107. Ольвийские «борисфены» // НС. Вып. 3. С. 62-85 (полный текст докладов см. N 94 и 99).

1969 рік.

108. Монетное дело и денежное обращение Ольвии (VI в. до н.э. — IV в. н.э.): Автореф. докт. дисс. — Ленинградский Гос. университет. — 35 с.

109. Білгород-Дністровський (нарис. історії міста до 1917 р.) // Історія міст і сел Українськ. РСР: Одеська обл. — Київ: Рад. енциклопедія. Список опублікованих научних работ П.О.Карышковского 71 С. 283-290.

110. (Рецензия на кн.:) Надписи Ольвии (1917-1965) / Под ред. Т.Н. Книпович и Е.И. Леви. Л.: Наука, 1968 // ВДИ. N 2. С. 111-116.

1970 рік.

111. (Ответств. ред.:) МАСП. Вып. 6. Одесса: Маяк, 1970. — 184 с.

1971 рік.

112. Из истории монетного дела Ольвии в I — II вв. н.э. // НЭ. Т. 9. С. 51-61.

113. Из истории Тир в I – II вв. н.э. // МАСП. Вып. 7. С. 149-158.
114. Истрия и ее соседи на рубеже III – II вв. до н.э. // ВДИ. N 2. С. 36-55.
115. Находки позднееримских и византийских монет в Одесской области // МАСП. Вып. 7. С. 78-86.
116. Скифы на Дунае // УИЖ. N 9. С. 54-60.
117. Срібні монети післягетської Ольвії // Археологія. N 4. С. 79-84.
118. Ольвийская коллегия Семи и ее монеты // Тезисы докладов конференции, посвященной столетию со дня рождения Б. В. Фармаковского (Ленинград, 1971). С. 37-38.
119. (Ответств. ред.:) МАСП. Вып. 7. Одесса: Маяк, 1971. 248 с.
1972 рік.
120. Вторая крупная монета царя Иннесимея // Советский коллекционер. Вып. 10. С. 143-152.
121. The Gold coinage of King Pharnaces of the Bosphorus // The Numismatic Chronicle. 7th series. Vol. XII. С. 25-38 (В соавторстве с К.В.Голенко).
122. О времени появления сарматских племен в степях Северного Причерноморья // Тези доповідей П'ятнадцятої конференції Інституту археології АН УРСР (Одеса, 1972). С. 31-34.
123. Скифские сюжеты в типологии монет античного Причерноморья // Тезисы докладов на сессии Института археологии АН СССР, посвященной итогам археологических исследований 1971 г. (Москва, 1972). С. 309-310.
1973 рік.
124. Про державний устрій Ольвії // УИЖ. N 2. С. 98-101.
125. Пр о так зв ані пор тр етні монети скіфського царя Скілура // Археологія. Вип. 9. С. 28-33.
126. Царс ькі с ар мати у Страбо на // Іноземна філологія. Вип. 32. (Питання класичн. філології, Вип. II). С. 88-93.
127. Сарматские тамги на античных монетах Причерноморья // Тезисы докладов конференции «Античные города Северного Причерноморья и варварский мир» (Ленинград, 1973). С. 15-16.

1974 рік.

128. (Рецензия на кн.:) Belin de Ballu E. Olbia: cité antique du littoral nord de la mer Noire. Leiden: Brill, 1972 // ВДИ. N 4. С. 134-142 (В соавторстве с И.Б.Брашинским).

1975 рік.

129. Древнейшая ольвийская проксения херсонесита // Тезисы докладов конференции «150 лет Одесск. археологич. музею АН УССР». Одесса. 1975. С. 126-127.

130. (Ответств. ред.:) Тезисы конференции «150 лет Одесск. археологич. музею АН УССР». Киев: Наук. думка. С. 196.

1976 рік.

131. Из истории Ольвии в раннеэллинистическое время // МАСП. Вып. 8. С. 212-215.

132. Монеты ольвийской коллегии Семи // Художественная культура и археология античного мира. М.: Наука. С. 109-117.

133. Ольвийский декрет Каноба о деньгах и стоимость драгоценных металлов на Понте в IV в. до н.э. // ВДИ. N 4. С. 20-42 (В соавторстве с Ю. Г. Виноградовым).

134. Находки античных и византийских монет в Одесской области // Археологические и археографические исследования на территории Южной Украины. Киев, Одесса: Вища школа. С. 172-177.

135. (Ответств. ред.:) МАСП. Вып. 8. Киев: Наук. думка, 1976. 240 с.

1977 рік.

136. К вопросу об обращении статов лисимаховского типа в Причерноморье // Нумизматический сборник памяти Д.Г.Капанадзе. Тбилиси: Мецниереба. С. 15-26.

137. Ольвийские эсагии из собрания Гос. Историч. музея (Москва) // Тр. ГИМ. Вып. 49; НС. Ч. 5. N 1. С. 110-120.

138. Денежно-вещевой клад эпохи греческой колонизации, найденный на Березани в 1975 г. // Материалы симпозиума по проблемам греч. колонизации и

структуре раннеантичных государств Сев. и Вост. Причерноморья (Тбилиси, 1977). С. 35-36. (В соавторстве с В. В. Лапиным).

1978 рік.

139. Из истории монетного дела Ольвии в первой половине IV в. до н.э. // Археологические исследования Северо-Западного Причерноморья. Киев: Наук. думка. С. 83-99.

140. Ольвийские эпонимы // ВДИ. N 2. С. 82-88.

141. Белгород-Днестровский (исторический очерк) // История городов и сел УССР: Одесская обл. Киев: Гл. ред. УСЭ. С. 244-266 (В соавторстве с А.Д.Бачинским).

142. (Ответств. ред.:) Археологические исследования Северо-Западного Причерноморья. Киев: Наук. думка, 1978. 280 с.

1979 рік.

143. Античные монеты из раскопок Тире // Античная Тира и средневековый Белгород.

Киев: Наук. думка. С. 88-98 (В соавторстве с А.С.Коциевским).

144. Новые тирасские надписи // Античная Тира и средневековый Белгород. Киев: Наук. думка. С. 76-88.

145. Денежно-вещевой клад эпохи греческой колонизации, найденный на Березани в

1975 г. // Проблемы греческой колонизации Северного и Восточного Причерноморья. Тбилиси: Мецниереба. С. 105 (В соавторстве с В.В. Лапиным).

146. (Ответств. ред.:) Античная Тира и средневековый Белгород. Сб. науч. ст. Киев: Наук. думка, 1979. 147 с.

1980 рік.

147. Из истории Тире в первой трети III в. н.э. // Исследования по античной археологии Юго-Запада УССР. Киев: Наук. думка. С. 72-83.

148. Тира и Рим в эпоху раннего принципата // Тезисы докладов Всесоюзной научной конференции «Проблемы античной истории и классической филологии» (Харьков, 1980). С. 17-19.
149. Новая монета царя Фарзоя // Тез. док. Восемнадцатой конференции Института археологии АН УССР (Днепропетровск, 1980). С. 120-121.
150. (Ответств. ред.:) Исследования по античной археологии Юго-Запада УССР. Сб. науч. ст. Киев: Наук. думка, 1980. 146 с.
- 1981 рік.
151. Золотые и серебряные монеты Ольвии из собрания Одесского общества истории и древностей // Памятники древних культур Северо-Западного Причерноморья. Киев: Наук.думка. С. 119-134.
152. Новые находки архаических золотых монет в Ольвии // Древности Северо-Западного Причерноморья. Киев: Наук. думка. С. 95-97.
153. (Рецензия:) Две книги советских нумизматов в английском переводе (Зограф А. Н. Античные монеты. 1951; Шелов Д. Б. Монетное дело Боспора в VI — II вв. до н.э. 1956) // СА. N 3. С. 297-299.
154. (Ответств. ред.:) Лейпунская Н.А. Керамическая тара из Ольвии. Киев: Наук. думка, 1981. 120 с.
155. (Ответств. ред.:) Памятники древних культур Северо-Западного Причерноморья. Сб. науч. ст. Киев: Наук. думка, 1981. 148 с.
- 1982 рік.
156. Каллиник, сын Евксена: проблемы политической и социально-экономической истории Ольвии во второй половине IV в. до н.э., часть I // ВДИ. N 4. С. 26-46 (В соавторстве с Ю.Г.Виноградовым).
157. Об изображении орла и дельфина на монетах Синопы, Истрии и Ольвии // Нумизматика античного Причерноморья. Киев: Наук. думка. С. 80-98.
158. Ольвия и Рим в I в. н.э. // Памятники римского времени и средних веков в Северо-Западном Причерноморье. Киев: Наук. думка. С. 6-28.

159. О монетах царя Фарзоя // Археологические памятники Северо-Западного Причерноморья. Киев: Наук. думка. С. 66-82.
160. О титуле Митридата VI Евпатора и его преемников в Понте и на Боспоре // Материалы Третьего Всесоюзного симпозиума по древней истории Причерноморья (Цхалтубо, 1982). Тбилиси: Мецниереба. С. 31-41.
161. (Ответств. ред.:) Крыжицкий С. Д., Лейпунская Н.А. Ольвия: память тысячелетий. Одесса: Маяк, 1982. 118 с.
1983 рік.
162. Каллиник, сын Евксена. Часть II (см. N 156) // ВДИ. N 1. С. 21-39 (В соавторстве с Ю.Г. Виноградовым).
163. Ольвийские монеты, найденные на острове Левке // МАСП. Вып. 9. С. 153-173.
164. (Ответств. ред.:) Корпусова В.Н. Некрополь Золотое: к этнокультурной истории Европейского Боспора. Киев: Наук. думка, 1983. 184 с.
1984 рік.
165. Новые материалы о монетах Эминака // Ранний железный век в Северо-Западном Причерноморье. Киев: Наук. думка. С. 78-89.
166. Клад ольвийских монет из долины реки Кучурган // Новые археологические исследования на Одесчине. Киев: Наук. думка. С. 111-119.
167. Ольвийские мольпы // Северное Причерноморье: материалы по археологии. Киев: наук. думка. С. 42-51.
168. (Рецензия на кн.:) *Inscripțiile din Scythia Minor grecești și latine* V. J.: *Histria și împrejurimele*. Culese, traduse, însoțite de comentării și indiri de D.M.Pippidi. Buc. Editura Academiei RSR, 1983, 544 p., 94 pl. // ВДИ. N 3. С. 174-183 (В соавторстве с Ю.Г.Виноградовым).
1985 рік.

169. Древний город Тира: историко-археологический очерк. — Киев: Наук. думка. — 160 с (В соавторстве с И. В. Клейманом).

170. Новые монетные находки в Северо-Западном Причерноморье // Памятники древней истории Северо-Западного Причерноморья. Киев: Наук. думка. С. 33-36.

171. Новые находки античных и византийских монет в степной части Прутско-Днестровского междуречья // Новые материалы по археологии Северо-Западного Причерноморья. Киев: Наук. думка. С. 180-183.

172. Новые данные по эпиграфике и просопографии Ольвии в первой половине II в. н.э. // Тез. док. научного семинара «Проблемы исследования Ольвии» (Парутино, 1985). С. 34-35.

173. Значение эпиграфических источников для истории Карпато-Дунайского региона в III в. до н.э. — III в. н.э. // Тезисы докладов и сообщений совместной школы-семинара «Этнокультурные и этносоциальные процессы в конце I тыс. до н.э. — первой половине I тыс. н.э. на юго-западе СССР и в сопредельных регионах». Ужгород, 1985. С. 21-22.

1986 рік.

174. Монетное дело Ольвии во второй половине II в. н.э. // Античная культура Северного Причерноморья в первые века н.э. Киев: Наук. думка, 1986. С. 25-36.

175. О монетном искусстве догетской Ольвии // Памятники древнего искусства Северо-Западного Причерноморья. Киев: Наук. думка. С. 96-105.

176. (Ответств. ред:) Добролюбский А.О. Кочевники Северо-Западного Причерноморья в эпоху средневековья. Киев: Наук. думка, 1986. 140 с.

177. Посвятительная надпись римских врачей из Тире // Новые исследования по археологии Северного Причерноморья. Киев. Наук. думка. С. 52-56.

1987 рік.

178. Тирасские драхмы Эрмитажа и серебряные эмиссии Тире // Новое в советской нумизматике и нумизматическом музееведении (к 200-летию Отдела нумизматики Эрмитажа). Л., 1987. С. 10-11.

1988 рік.

179. Монеты Ольвии: Очерк денежного обращения Северо-Западного Причерноморья в античную эпоху. Киев: Наук. думка, 1988. 168 с.
180. Новые эпиграфические находки в Нижнем Поднестровье и Подунавье // Проблемы исследования античного и средневекового Херсонеса 1888-1988 гг. Тезисы докладов юбилейной конференции, посвященной 100-летию начала исследований Херсонеса. Севастополь, 1988. С. 57-58.
181. Предисловие // Средневековые памятники Днестровско-Прутского междуречья. Кишинев: Штиинца. 1988. С. 3.
182. Карышковский П.О. Березанские сонеты. За наукові кадри. № 36 (1729). 25 листопада 1988. Одеса, 1988. С. 4.
- 1989 рік.
183. Два ольвийских посвящения из собрания Одесского археологического музея // Археологические памятники степей Поднестровья и Подунавья. Киев: Наук. думка, 1989. С. 118-125.
184. К истории правления Асандра на Боспоре (49/48 — 21/20 гг. до н.э.) // Древнее Причерноморье (чтения памяти профессора П.О.Карышковского). Тезисы докладов конф. (9-11 марта 1989 г.). Одесса, 1989. С. 31-32 (В соавторстве с Н.А.Фроловой).
185. Карышковский П.О. Сонет 3. Вечерняя Одесса. № 64 (4699). 18 марта 1989 года.
- 1990 рік.
186. Монеты Скифского царя Скила // Нумизматические исследования по истории Юго-Восточной Европы. Кишинев: Штиинца, 1990. С. 3-15. (В соавторстве с А.Г.Загинайло).
187. К истории правления Асандра на Боспоре // Нумизматические исследования по истории Юго-Восточной Европы. Кишинев: Штиинца, 1990. С. 89-100 (В соавторстве с Н.А.Фроловой).
188. Правление Асандра на Боспоре (по нумизматическим данным) // Древнее Причерноморье. Материалы I Всесоюзных чтений памяти проф. П.О.Карышковского. Одесса, 1990. С. 89-112.

1994 рік.

189. The City of Tyras. A Historical and Archaeological Essay. Odessa: Polis. 399 p.

1999 рік.

190. Ольвийские монеты: производство и метрология // Stratum plus. N 6. СПб.-
Кишинев-Одесса. С. 20-67.